

Okruh a střed

Apokalypsa a co dál?

Jan Apokalyptik a jeho Zjevení

Konec iluzí o Bohu

Apokalyptické zvíře se dvěma rohy

Karlštejnská apokalypsa

Ahabah

Obsah:

APOKALYPSA A CO DÁL?	1
<i>Obsah: .....</i>	<i>2</i>
<i>Vážení čtenáři, ...</i>	<i>3</i>
SMRT A ZMRTVÝCHVSTÁNÍ – TAJEMSTVÍ APOKALYPSY	3
<i>Zkáza a katastrofy v Apokalypse .....</i>	<i>4</i>
<i>Syn člověka .....</i>	<i>4</i>
<i>Smrt a zmrtvýchvstání .....</i>	<i>4</i>
<i>Boží „hněv“ .....</i>	<i>5</i>
<i>Kristus uprostřed zkázy .....</i>	<i>5</i>
<i>Osud „zatracených“ .....</i>	<i>6</i>
JAN APOKALYPTIK A ZJEVENÍ	7
POVOLÁNÍ RŮST	10
KONEC ILUZÍ O BOHU	11
<i>Katastrofa odhalení .....</i>	<i>11</i>
<i>Sebezjevování Boží .....</i>	<i>13</i>
<i>Závoje Boží skutečnosti .....</i>	<i>14</i>
<i>Boží prázdnota a Boží plnost .....</i>	<i>16</i>
APOKALYPTICKÉ ZVÍŘE SE DVĚMA ROHY	18
<i>Výchozí zážitek Apokalyptika .....</i>	<i>18</i>
<i>Čtyři prameniště apokalyptických obrazů .....</i>	<i>18</i>
<i>Uskutečňování Apokalypsy v dějinách .....</i>	<i>19</i>
<i>Znamení zvířete se dvěma rohy .....</i>	<i>20</i>
<i>Apokalyptické zvíře ve dvacátém století .....</i>	<i>22</i>
<i>Fyziologie svobody .....</i>	<i>23</i>
PATMOS – CESTA DO ŘECKA	24
KARLŠTEJNSKÁ APOKALYPSA	26
APOKALYPTICKÁ DOBA	26
APOKALYPTICKÉ OBRAZY	28

Vážení čtenáři,

tématem podzimního čísla časopisu *Okruh a střed* je **Apokalypsa**. Biblické kniha Zjevení sv. Jana, které apokalyptické vidění popisuje, je plné obrazů hrůzné zkázy a zmaru, čekajících lidstvo a náš svět na konci času. Popisuje hromadné umírání nesčíslného počtu lidí kteří jsou náhle hubeni v klamném bezpečí svých každodenních životů, a utrpení jež se jako moře rozlévá po celé zemi. Není úniku, sotva jedna hrůza skončí již přichází další, ještě děsivější než ta předešlá.

Jenomže právě ve všeobecném zániku je naděje, nebo zánik může být i projevem vývoje, v němž staré zaniká, aby mohlo přijít něco nového. A tak čteme v biblické Apokalypse o tom, jak zvýšín nebes sestupuje Boží království v podobě zářícího města, nového Jeruzaléma. Každé město je především místo pro život lidí a svaté město Jeruzalém je střediskem těch, kteří přijali ve svém srdci Krista. Tím pokročili ve vývoji tak daleko, že dokázali projít i zkázou světa.

Ale v hrotících se ulicích starého města Babylónu — tedy tohoto světa — hyne nesčíslné množství lidí a s každým z nich pokaždé hyne část člověka vůbec. Z této části tak umírá i každý z nás. A nejen někdy ve vzdálené budoucnosti, ale třeba právě teď: Apokalypsa se totiž neodehrává pouze na jevišti „velkého“ světa, nýbrž i v každé jednotlivé lidské duši. Je také obrazem toho, co se v ní děje, jejího vývoje v průběhu jednotlivého života ina cestě inkarnacemi. Staré v bolestech zaniká a přichází nové. Co se však v člověku rodí z moci království nebeského a pro život v něm, musí být člověkem také poznáno a s láskou přijato. Jinak i to nové v lidské duši znovu odumře a zbude jenom zkáza.

Vážení čtenáři, věříme, že zamyšlení nad Apokalypsou, které v tomto čísle naleznete, pro vás bude zajímavé i užitečné. Aby však časopis *Okruh a střed* do vašich schránek přicházel včas, zkontrolujte si prosím, zda jste již zaplatili předplatné na tento rok. Některým z vás jsme omylem zaslali složenkou starého typu, kterou už pošta nepřijímá, a následně jsme obdrželi několik plateb, u kterých chyběl variabilní symbol. Ten je velmi důležitý, protože identifikuje plátce, tedy vás, a najdete ho na adresním štítku u svého jména. Za špatné složenkou se samozřejmě všem postiženým omlouváme a pro jistotu posíláme složenkou nové, kde je uvedeno i nové číslo našeho účtu. Pokud jste již zaplatili, tak samozřejmě znovu neplatíte. Pro budoucnost prosíme snažně: při platbách bankovním převodem nebo pomocí složenek vlastní rukou vypisovaných vždy uvádějte variabilní symbol.

Těšíme se na shledanou u vánočního čísla, jehož téma jsme nakonec rozšířili a nazvali „Křesťanství—znovuzrození mystérií“, a přejeme vám pozeňnaný podzim.

Redakce

Smrt a zmrtvýchvstání – tajemství apokalypsy

HANS-WERNER SCHROEDER

Slovem „apokalypsa“ dnes obecně označujeme zkázu a katastrofy. V tomto smyslu se toto slovo objevuje v názvech: „Apokalypsa“ byl pojmenován film, který ukazuje zkázu a katastrofy způsobené válkou. „Apokalyptické“ pro nás bývají scénérie, které obsahují katastrofální události.

Původní význam slova „apokalypsa“, které pochází z řečtiny, je však zcela odlišný, a to „zjevení“, „odhalení“. V tomto smyslu poslední biblická kniha, Apokalypsa neboli Zjevení Janovo, začíná slovy „apokalypsis Iésú Christú“, tedy „zjevení Ježíše Krista“, přičemž genitiv „Iésú Christú“ můžeme chápat ve dvou významech: jednak je to zjevení, které pochází od Krista, jednak je to zjevení, jímž se zjevuje sám Ježíš Kristus. Tento genitiv chce vyjádřit obojí.

Tak můžeme říci, že Apokalypsa coby poslední kniha Nového zákona vypravuje, co chce Kristus zjevit lidstvu pro budoucnost; popsané události jsou však současně jeho vlastním zjevením, zjevením jeho bytosti, odhalením jeho podstaty; popsanými událostmi se on sám ve své pravé podstatě, ve své plné skutečnosti stává zjevným.

Slovo „apokalypsa“ můžeme přeložit i jako „odhalení“ v tom smyslu, že něco, co bylo zakryto, skryto pod příkrovem nebo zahaleno závojem, je nyní odhaleno. Tak můžeme při eucharistické bohoslužbě v okamžiku, kdy se odkrývá kalich, mluvit o „apokalypse“ kalicha: co bylo dosud skryto pod vélem (kališní rouškou), tedy substance a forma kalicha, se odnětím véla zviditelňuje.

Tím se dostáváme ke zcela jinému, mnohem hlubšímu významu slova „apokalypsa“. S tímto předpokladem si nyní řekněme několik myšlenek k událostem, které nám popisuje Apokalypsa Janova.

Zkáza a katastrofy v Apokalypse

Zabýváme-li se textem Apokalypsy, nabudeme zprvu nejspíše dojmu, že „negativní“ obrazy zkázy a katastrof převažují nad pozitivními. Teprve při podrobnějším pohledu se ukazuje, že tomu tak ve skutečnosti není. Častější jsou totiž obrazy pokroku světa, přemožení zkázy, budoucnosti lidstva ve sjednocení s Bohem.

Pohledme třeba jen na závěrečný obraz Apokalypsy ve 21. a 22. kapitole —mluví se tam o „Novém Jeruzalémě“, tedy o budoucím stavu, v němž budou lidstvo a země opět plně sjednoceny s Bohem, jako byly na počátku. V jistém smyslu se tu na vyšší úrovni navrácí obraz z počátku Bible zatímco na počátku byl Bohem stvořený ráj, stojí na konci „město“, které představuje společné dílo Boha i člověka.

Ráj je stav země a lidstva, který v prapočátku vyplynul z Boží bytosti a z tvůrčí síly. „Nový Jeruzalém“ na konci vývoje odpovídá tomuto prvotnímu stavu, nyní však spoluvytvořenému člověkem. V protikladu k rajské, člověkem nedotčené přírodě pochází město z činnosti člověka. Apokalypsa vede zkázou, ale míří zjevně k tomuto budoucímu stavu, který má povstat z událostí zkázy jako zářné završení vývoje lidstva.

Obraz Nového Jeruzaléma je závěr a vyvrcholení celé vývojové řady „pozitivních“ obrazů, která ústí do tohoto závěrečného obrazu. Za všechny tyto pozitivní obrazy si můžeme jmenovat třeba „vidění trůnu“ — zjevení Božství jako tvůrčí moci všehomíra (ve 4. kapitole), „bílé oděný zástup“ těch, kdo prošli bolestí a utrpením a tyto zkoušky přemohli (v 7. kapitole), zjevení kosmické ženy oděné sluncem, ověšené dvanácti hvězdami, s měsícem pod nohama, která porodí božské dítě v lidské duši (ve 12. kapitole), nebo vítězství Michaela nad drakem (rovněž ve 12. kapitole).

Syn člověka

Počátek a východisko této řady pozitivních obrazů tvoří zjevení „Syna člověka“ v 1. kapitole. V tomto obraze je již v zárodku obsažen motiv, který se pak rozvíjí v obrazech dalších — motiv smrti a zmrtvýchvstání.

Zjevení Syna člověka je zjevením samotného Krista v jeho vesmírné mohutnosti a moci. Je to však zjevení v podobě člověka. Jako na počátku Bible čteme, že člověk byl stvořen „k obrazu Božímu“, tedy že v obraze Božím se zjevuje člověk, tak líčí na konci Bible tato 1. kapitola Apokalypsy zjevení Boží v obraze člověka, ovšem člověka v jeho „kosmické dimenzi“. Není to obraz člověka v jeho dnešním stavu, nýbrž člověka v jeho ideální budoucí podobě. To vyjadřuje Nový zákon slovem „Syn člověka“. „Syn“ je potomek Člověka. Podoba člověka budoucího věku.

V první kapitole Apokalypsy tedy vidíme, jak se lidství ve svém vývoji opět pozvedá k Božství a jak zjevení lidství se zjevením Božství splývá. Na tuto skutečnost poukazuje první z řady obrazů — tím se nám ovšem ujasňuje, proč tato řada ústí do obrazu Nového Jeruzaléma, tedy stavu, kdy není s Bohem sjednocen jen jednotlivý člověk, ale celé budoucí lidstvo a země.

Smrt a zmrtvýchvstání

Při zjevení Syna člověka si můžeme všimnout ještě jedné důležité skutečnosti:

zřící Jan zprvu není s to toto zjevení snést; je přemožen jeho mohutností, padá před tímto zjevením jako mrtvý. Duchovní svět, kosmický Kristus, je pro pozemské vědomí smrtelně mohutný. To však neznamená nic jiného, než že cesta k duchovní skutečnosti a tím i k budoucím silám lidství vede skrze smrt.

Zcela zřejmé je to na konci pozemského života — smrtí vstupujeme do duchovního světa. Současně nás však smrt připraví o část naší pozemské lidské bytosti, o naše tělo, a to je pro nás katastrofa. Jak procházíme touto katastrofou, odhaluje se před námi duchovní svět. Procházejíce smrtí, prožíváme „apokalypsu“, odhalení duchovního světa.

Něco podobného asi prožívá zřící Jan, když se mu představuje skutečnost Syna člověka. Poté však zakouší síly zmrtvýchvstání, síly vzkříšení — Syn člověka na něj položí svou ruku a říká: „Neboj se... Byl jsem mrtev a hle, živ jsem na věky věků, a mám klíče od smrti i od podsvětí.“

Tím Apokalypsa poukazuje na Kristovu sílu, která člověka vede skrze smrt do budoucnosti. Proud duchovního života se vlévá v bytost zřícího Jana a činí jej poslem a svědkem Syna člověka. V první kapitole Apokalypsy se tak opakuje něco z vyprávění o smrti a vzkříšení Lazara, které je popsáno v 11. kapitole Janova evangelia. Už tehdy vyšel od Krista podobný proud, vlil se v bytost Lazarovu a provedl jej smrtí ke zmrtvýchvstání.

V tomto obraze, ve smrti a zmrtvýchvstání, které tváří v tvář zjevení Syna člověka prožívá zřící Jan, se zároveň skrývá klíč ke všem dalším událostem Apokalypsy. Na cestě do budoucnosti se totiž před lidstvem

otevívá nesmírně těžká otázka: Jak se bude lidstvo, které zcela přivyklo pozemským poměrům, moci zase přiblížit skutečnosti duchovního světa a tím i své vlastní budoucnosti? Jak bude lidstvo, zapletené do tenat pozemskosti, moci dojít znovuspojení s Bohem? Apokalypsa nám už v první kapitole ukazuje, že cesta k tomu vede jedině skrze smrt a zánik, po nichž následuje zmrtvýchvstání a nový počátek. Jako člověk na konci života prožívá zánik, katastrofu, tím ale též „apokalypsu“, tak celé lidstvo prožívá prostřednictvím katastrof a událostí zkázy odhalení skutečnosti duchovního světa a duchovných bytostí.

Celou dlouhou epochu světového vývoje byl člověk veden k životu na zemi; zabydlel se v zemském těle a v zemských poměrech. Jako pozemští lidé jsme přivykli podmínkám pozemského světa; to bylo nutné, abychom se mohli rozvinout v pozemské osobnosti, abychom si vybudovali vlastní pozemské já.

V tomto stavu se však nemůžeme vrátit do duchovního světa. Pozemské poměry musí přestat, má-li se lidstvo a země opět sjednotit s Bohem. To se může povést jen tehdy, když se to, co bylo dosud pro vývoj a vtělení lidstva na zemi nutné a správné, opět rozpadne a zanikne, podobně jako tomu je na konci pozemského života jednotlivého člověka. Právě tento zánik ve smrti se pro člověka má stát počátkem nové existence v Duchu. Totéž platí i pro všechny události, které nám popisuje Apokalypsa.

Boží „hněv“

Události, které se nám jeví jako zkáza, katastrofa, zničení pozemského jsoucná, z uvedeného hlediska nemohou být Božím trestem nebo výlevem Božího hněvu. Naopak — v těchto událostech, které vedou ke skutečnému přiblížení lidstva a země Bohu, působí Boží láska. Bůh povznáší lidstvo opět k sobě, aby bylo schopno své vlastní budoucnosti. To je však možno jen cestou skrze prožitou smrt. Jako trest to vnímají jen lidé, kteří se nechtějí vzdát hmotných statků a odmítají *proměnu* k vyššímu bytí. Pro ostatní je apokalyptické dění zkouškou, jak daleko sahá jejich vůle k proměně.

V zásadě je to obsaženo už v praobraze křesťanství, tedy ve skutečnosti smrti a zmrtvýchvstání. Událost ukřižování Krista je sama o sobě něco strašného. Teprve když ji pochopíme jako přechodný stav na cestě k vyšší skutečnosti, jako nutnou podmínku vyššího vývoje, který se díky Zmrtvýchvstání lidem otevírá, porozumíme jejímu plnému, hlubšímu významu.

Vidíme, jak zákon smrti a zmrtvýchvstání působí v životě jednotlivého člověka. Všechno, co člověk může označit za pokrok, prochází zkouškami nebo dokonce zážitky vnitřní smrti a je spjato se zánikem. Smrt na konci života je jen vyvrcholením mnoha malých vývojových kroků na této cestě. Tak vede i cesta celého lidstva, které se chce přiblížit Duchu, podobnými vývojovými kroky.

Zákon smrti a zmrtvýchvstání je prvotním zákonem vývoje lidstva v budoucnosti. Porozumět mu můžeme jedině tehdy, když události zkázy nepozorujeme samy o sobě — i událost na Golgotě sama o sobě by byla strašná — nýbrž když čím dál tím niterněji chápeme, že právě díky bolestem a zkouškám, které leží na naší cestě, se s námi může spojovat proud síly zmrtvýchvstání, proud reálné duchovní budoucnosti lidské bytosti i celého lidstva.

Kristus uprostřed zkázy

Opravdového porozumění apokalyptickým událostem dojdeme jen tehdy, když si kromě dosud řečeného uvědomíme ještě jednu věc: od události na Golgotě je Kristus spjat s lidstvem a spoluprožívá v každé jednotlivé lidské duši její pozemské osudy. To je vyjádřeno například ve známých slovech Matoušova evangelia: „Co jste učinili jednomu z těchto mých nejmenších bratří, to jste učinili mně.“

Odráží-li toto slovo skutečnost, a ne jen hezkou sentimentální iluzi, musíme vycházet z toho, že Kristus je přítomen v každé jednotlivé lidské duši a spoluprožívá její drobné smrti a zmrtvýchvstání. Všechny radosti a všechny strasti nese Kristus spolu s námi; spolu s námi prožívá, raduje se a trpí. Je-li tomu skutečně tak, dostávají zkázyplné scenerie Apokalypsy zcela nový rozměr; musíme si totiž představit, že v tomto případě Kristus ve všem zůstává spojen s lidmi, kterými smýká apokalyptický osud, že s nimi ve všem žije i trpí.

Citát z první kapitoly, který jsme si uvedli výše, získává z tohoto hlediska ještě hlubší význam: „Byl jsem mrtev a hle, živ jsem na věky věků, a mám klíče od smrti i od podsvětí.“ Než se proud zmrtvýchvstání a vzkříšení přelije na zřícího Jana, aby jej provedl právě prožitou smrtí k vyššímu bytí, poukazuje se na skutečnost, že i Kristus sám prošel smrtí, ale že ji přemohl. Právě obraz „klíčů“ od smrti a od podsvětí vypovídá o moci, kterou nyní Kristus má. Neznamená to nic jiného, než že před ním není uzavřena žádná propast, žádný zážitek smrti, žádná katastrofa — do všech těchto událostí dokáže Kristus proniknout a vnést do nich svou sílu zmrtvýchvstání, byť si toho jednotlivý člověk zprvu možná ani nevšimne.

Tak můžeme porozumět i zkušenostem, které dnes dělá mnoho lidí na prahu smrti. Tito lidé vyprávějí o „světelné bytosti“, která se jim na prahu smrti zjevila. Většina popisuje i vědomí, které se při tomto setkání rodí: to je někdo, kdo mě naskrz zná, před kým nemohu nic ukrýt, kdo vidí celý můj život.

Tato zkušenost na prahu smrti spočívá v tom, že v okamžiku smrti setkáváme v duchovním světě někoho, kdo spoluprožíval celý náš život. Jak by jinak mohl znát naši vlastní bytost do všech podrobností, prohlédnout ji a soucítit s ní? Z této světelné bytosti přitom není cítit ani náznak morálního odsuzování nebo povýšenosti, nýbrž hluboké soucítění, porozumění, nekonečná láska.

Apokalyptické události v jejich plném významu a dosahu pochopíme až tehdy, když si uvědomíme, že Kristus spoluprožívá všechno s námi, i zánik a zkázu; že sám i trpí všechna utrpení lidských osudů, všechny bolesti a katastrofy; že však v toto utrpení svou nekonečnou láskou vkládá budoucí sílu, kterou může nalézt každý člověk, který se k němu pozvedne.

Tím je do zkázy a zániku vepsána síla nového počátku, proměny a zmrtvýchvstání. Od události na Golgotě je Kristus skutečně spojen s pozemským lidstvem i s každým jednotlivým člověkem; tato skutečnost je zárukou budoucnosti lidstva. Tuto záruku však nedostáváme „jen tak“, nýbrž teprve spolupůsobením člověka začíná tato záruka platit — jinak by totiž člověk nebyl svoboděn. Kristus spoluprožívá všechno s nesmírnou trpělivostí a neotřesitelností, ale člověku se za žádných okolností nevnučuje. Ani ve smrti se nezjevuje jako soudce, nýbrž jako soucítící, milující lidský bratr.

Kristus neubírá člověku bolestné zkoušky, protože jen tato bolest dokáže člověku přinést vnitřní posílení, které pak očištěného a proměněného člověka vede opravdu oprávněně ke spojení s Kristem a s duchovním světem. O tom všem nám vypráví Apokalypsa.

Osud „zatracených“

Na konci Apokalypsy se jednak objevuje obraz Nového Jeruzaléma, jednak se v 19. kapitole zcela zřetelně mluví o *zkáze* lidí, kteří nejsou schopni tohoto budoucího vývoje. Přesplíliš ulpěli na hmotě, vůle k proměně k vyššímu bytí měli jen málo nebo vůbec žádnou. Tu se objevují strašlivé obrazy ohnivého jezera a utrpení v něm. Proslulým způsobem rozvíjí tyto obrazy Dantova Božská komedie, kde se zdůrazňuje odsouzení do nejhlubších pekel jako „věčný“ osud. Tak stojí u Danta nad branou pekel nápis: „Kdo sem vchází, ať vzdá se naděje!“ Po staletí se křesťanské představy ubíraly tímto směrem — kdo byl jednou odsouzen k pekelnému trestu a k věčnému ohni, ten už nemá sebemenší naději na vykoupení nebo na další pokrok.

Tyto představy a názory musíme dnes nutně doplnit jiným názorem, že i po zániku země bude mít lidstvo možnost dalšího vývoje, v němž nakonec bude možné i „znovu zbudování všeho“ nebo „všech“, o němž se zmiňují už Skutky apoštolů („apokatastasis pantón“, Sk 3,2 1) a na který se výslovně odvolává kupříkladu církevní otec Órigenés. Obnova křesťanského světonázoru, křesťanské eschatologie v tomto smyslu je jedním z úkolů, které stojí před obnovnou náboženskou snahou Obce křesťanů. Je nemožné, abychom si dnes představovali, že bude na jedné straně svět zavržených, topících se v mukách, a na druhé straně svět lidí, kteří smejí pokračovat ve své duchovní cestě, ale kteří —jak Apokalypsa výslovně říká — utrpení zavržených nepřetržitě vnímají a spolupocítují. Z podstaty křesťanství a z hlubokého sepětí Krista s lidstvem plyne, že zde musíme udělat krok za hranice Apokalypsy, k názoru, že bude možné vnést křísící sílu Kristovu i do nejhlubších pekel — byť nás to může stát mnoho další bolesti a utrpení. Závažnost „pekla“ se tím nemenší; dostává však budoucí perspektivu. Tato perspektiva souvisí se skutečností, že i duše živořící v pekle pocházejí z Boha a že pro Krista, který má „klíče od smrti a od podsvětí“, není žádná propast příliš hluboká. Princip smrti a zmrtvýchvstání musí platit i pro tuto poslední zastávku na osudové cestě. Pokročilé lidstvo by nikdy nemohlo žít ve „šťastné budoucnosti“, kdyby byla provázena vědomím, že část jejich lidských bratří a sester setrvává ve věčném utrpení a zatracení.

Psáno pro Okruh a střed.
Z němčiny přeložil Milan Horák.

A. Dürer: APOKALYPTIČTÍ JEZDCI

Jan Apokalyptik a Zjevení

TOMÁŠ BONEK

Snad žádný křesťanský dokument nevyvolal v průběhu staletí tolik rozporuplných nálad a názorových proudů jako poslední spis Nového zákona, Zjevení sv. Jana. Naděje i strach z blížícího se konce světa vyvstávaly v duších lidí, kteří v těžkých dobách věřili, že v mohutných obrazech Apokalypsy rozpoznávají vlastní přítomnost.

V raném středověku žili lidé svým obrazným vědomím s obrazy Janova Zjevení a například v křesťanském umění měly tyto obrazy velký význam. Na prahu nové doby se ale smysl a porozumění pro Apokalypsu vytratily. Tak již Martin Luther ve své často citované předmluvě z roku 1522 píše:

„Neschází mi na této knize jedno, schází mi na ní mnohé, tak že jí vůbec nemohu považovat za apoštolskou nebo prorockou... Můj duch se s touto knihou nemůže spojit.“

Moderní věda se pokoušela interpretovat obsah knihy na podkladě dějinných událostí prvního křesťanského

století. V té souvislosti vyvstala otázka, kdo byl ve skutečnosti pisatelem Apokalypsy. Stará církevní tradice ztotožňovala Jana Evangelistu a Apokalyptika s apoštolem Janem, synem Zebedeovým, což se po rozboru nejstarších zpráv a textů stalo pro řadu autorů nepravděpodobným. Ve vědeckých kruzích se rozšířil názor, že autorem je někdo z Janova okruhu, snad některý jeho žák, který použil Janova jména ke zvýšení autority svých spisů, tak jak to učinil ne jeden starozákonní autor. Objevily se i názory, že jde o pouhý křesťanský přepis starší židovské apokalypsy, kompilát různých pramenů apod. V první kapitole nám pisatel sděluje:

„Já, Jan, váš bratr, který má s vámi účast na soužení Ježíše Krista, jeho kralování a vytrvalosti, dostal jsem se pro slovo Boží a svědectví Ježíšovo na ostrov Patmos. Ocíl jsem se ve vytržení ducha v den Páně a uslyšel...“ (Zj 1,9—10)

Tato slova bývají považována za básnický obraz. Moderní vědomí si jen obtížně dovede představit, že by mohlo jít o popis reálného duchovního zážitku. Kdo však byl tento „naš bratr“ Jan? Biskup Papias z Hierapole, který žil ve druhém století v Malé Asii, o něm píše:

„V Trajánově době žil v Efezu tak starý muž, že nejen jeho vrstevníci, ale i jejich děti a vnoučata již dávno zemřela a pravnoučata nevěděla, kdo by to byl. Nazývali jej jednoduše „Jan“ nebo též „Presbyter“ (Nejstarší). Táž nevěděli, jak by jej uctili, oblékali ho do drahých mešních rouch, na čelo mu zavěsili tajuplný emblém kněžského krále Melchisedeka, hvězdu ze zlatého plechu, Petalon, s nevyslovitelným božím jménem...“

*Proto vždy, když jsem se setkal s některým z těch, kteří ještě naslouchali učení nejstarších, jsem se vždy pečlivě vyptal na jejich slova: co řekl Ondřej, co Petr, Filip, Tomáš nebo Jakub, **nebo Jan**, nebo Matouš, nebo některý z ostatních učedníků Páně; stejně tak ale, co zvěstoval Aristion a **Jan Presbyter**, oba učedníci Páně.“*

(Papias u Eusebia III. 31,39)

Krom toho se v raných církevních dějinách objevuje dvakrát od stejného biskupa zpráva, že oba synové Zebedeovi, Jan a Jakub, byli od židů brzy po události na Golgotě zabiti. Shoduje se to s Ježíšovým proroctvím v odpovědi na jejich žádost, kde oběma bratrům předpovídá, že budou pít ze stejného kalicha utrpení jako on. Autor druhého a třetího Janova dopisu se sám označuje za „presbytera“ a jeho slova jsou plná lásky. Kdo ale potom byl tento stařec z Efezu, učedník Páně, když ne apoštol Jan?

Na počátku našeho století došli někteří badatelé k názoru, že oním „učedníkem, kterého miloval Pán“ není nikdo jiný než Ježíšem Kristem z mrtvých vzkříšený Lazar. Stejný názor zastává i Rudolf Steiner ve svém spise *Křesťanství jako mystická skutečnost* (1902), kde popisuje vzkříšení Lazara jako reálné „zasvěcení“ do duchovního světa. Chceme-li nyní načrtnout v hrubých rysech obraz Lazarova života, stojíme před nelehkým úkolem, protože jak evangelia tak tradice toho vědí jen velmi málo. Nebude to tedy popis historicky doložitelných skutečností, bude to spíš obraz složený z různých pramenů, o kterém přesto věříme, že může otevřít cestu k hlubšímu pochopení. V Betánii, vesnici poblíž Jeruzaléma, žili tři sourozenci. Marie, Marta a Lazat.

„Ježíš Martu, její sestru a Lazara miloval.“
(J 11,5)

Rodina byla poměrně zámožná a podle vyprávění Anny Kateřiny Emmcovichové všemožně podporovala vznikající obec okolo Ježíše Krista. Lazar, který byl dříve učedníkem Jana Křtitele, měl k Ježíšovi velmi vřelý vztah a silně prožíval vše, co od něho slyšel a co s ním zažil. Starosti o vnější zajištění rostoucí obce však často odváděly jeho pozornost. To, co se v jeho sestřích Marii a Martě ukázalo světu jako dvě protilehlé životní síly, svádělo v jeho srdci neustálý boj. Když přišel pln rozpaků k Ježíšovi s otázkou, co má dělat, Ježíš mu s láskou odpověděl:

„Jedno ti schází. Jdi, prodej všechno, co máš, rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi, pak přijďa následuj mne a nes svůj kříž.“

(Mk 10,17—22)

Lazar po těch slovech svěsil hlavu a smuten odešel, neboť měl mnoho majetku. On, který svého majetku neužívat pro sebe, z toho smutku onemocněl. Nemohl si představit, jak má dál pomáhat, když vše prodá. Nemohl se od majetku vnitřně osvobodit a zemřel. Ve smrti však prošel onou velkou životní proměnou, ke které směřovala všechna mysterijní náboženství, spojit se s věčným tvůrčím Slovem, skrze které je vše učiněno. Když vystoupil z hrobu, spatřil toto věčné Slovo před sebou v osobě Toho, jenž jej zavolał zpět do života. O tomto zážitku později napíše:

„A to Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi.“

V jednom dopise, který byl teprve před nedávnem objeven, cituje Klement Alexandrijský událost Lazarova vzkříšení podle Markova evangelia a krom jiného píše:

„Učedník na něj (Krista) pohlédl a pojal k němu lásku a začal jej naléhavě prosit, aby s ním zůstal. A když vyšli z hrobu, šli do učedníkova domu. Ten učedník byl totiž bohatý. A po šesti dnech mu Ježíš předal jeho úkol. Když byl večer, přišel učedník k němu, oděn jen ve lněném oděvu na holé kůži, a zůstal té noci u něj. Ježíš jej totiž učil o mystériu Božího království...“

Karl Thylmann: JAN NA PATMU

Lazar, jenž se událostí v Betánii znovu narodil, přijal jméno Jan a stal se tak duchovním následovníkem Jana Křtitele. V kompozici Janova evangelia se tato skutečnost odráží tak, že v kapitolách 1 až 10 je často řeč o Janu Křtiteli a nikde o učedníku, kterého miloval Pán, 11. kapitola popisuje Lazarovo vzkříšení a v kapitolách 12 až 21 není nikde zmíněn Jan Křtitel, ale vypráví se o učedníku, kterého miloval Pán.

Tak na jedné straně stojí před tváří Kristovou Jan Křtitel, největší z lidí, od Boha poslaný anděl, jenž uzavřel řadu proroků a ze samoty pouště připravil cestu „Beránkovi, jenž snímá hříchy světa“ a tím uzavírá a nese minulost i přítomnost. Na straně druhé potom vedle Krista Ježíše Jan Lazar, nejmilejší učedník, jenž se pod křížem Golgoty stal „Synem Mariiným“ a poslem budoucnosti. Mocnými kroky zrál v Janovi posláni, které mu Kristus udělil, až byl za císaře Domitiana jako více než devadesátiletý stařec uvržen do vyhnanství na ostrov Patmos ve Středozezemním moři. V samotě pustého ostrova se mu v mohutných obrazech zjevil směr a cíl lidských dějin a Ten, jenž život světa nese a pořádá. Teprve poté, co sepsal Apokalypsu, cítil, že je čas, aby napsal i své evangelium, které se stalo jedním z nejkrásnějších dokumentů lidských dějin. Na konci života pak jako skoro stoletý presbyter kázal v Efezu své obci:

„Bůh je láska, kdo v lásce přebývá, přebývá v Bohu. Dítky, milujte se navzájem.“

Jeho skromná slova měla sílu zažehovat srdce posluchačů. Ten, který v mohutných obrazech ukázal světu Krista jako Pána dějin, počátek a konec všech věcí, jenž v Kristu zemřel a byl znovu vzkříšen, učedník, kterého Pán miloval, se stal Poslem Lásky.

Lidstvo prošlo v posledních stoletích velkým vývojem. Tento vývoj byl však v mnohém jednostranný. Naučíme-li se opět naslouchat mohutným obrazům Janova Zjevení, změní se i náš pohled na přítomnost. Jan nechtěl odpovědět na otázku kdy, nýbrž kde a jak se všechno stane. Skrze Apokalypsu lze odhalit smysl dějin a kosmický rozměr křesťanství. Budoucnost lidského rodu závisí na tom, zda uslyší Janův hlas.

Povolání růst

RUDOLF STEINER

Apokalypsu můžeme nazvat „tajným zjevením“ toho, co má lidský duch prožít ve svém budoucím vývoji. Nebylo by však správné myslet si, že takovým předurčením bude potlačena všechna vůle člověka — že všechno tak jako tak přijde, ať člověk učiní cokoli. Tak tomu naprosto není. Velké světové zákony ducha nejsou dány tak, že jsou člověku uloženy zvenčí, ale jsou dány k tornu účelu, aby je člověk přijal do svého nitra a vyvinul se vlastní silou v jejich smyslu. Kyslík a vodík se slučují ve vodu podle určitého přírodního zákona; lidská vůle však může přivodit podmínky, aby se sloučily, a tak může vůle být příčinou toho, že tyto zákony působí. Probádá-li člověk přírodní zákony, stane se jejich vykonavatelem. Přijme je do svého ducha a stane se tak spolutvůrcem přírody. S duchovními zákony tornu není jinak. Světu je určeno, aby se rozvinul podle duchovních zákonitostí, jako v přírodě samotné spočívají důvody toho, že se utváří podle zákonů přírodních. A stejně jako se člověk stane vhodným spolutvůrcem přírody jen tehdy, získá-li si vědomosti o přírodních zákonech, může být činný v duchovním životě pouze uvědomováním si duchovních zákonů. Nevíme-li nic o zákonech kyslíku a vodíku, nemůžeme se zúčastnit způsobu, jak se slučují. Svůj lidský úkol splníme teprve tím, že usilujeme o vědění a poznání přírodních zákonů. Ty by existovaly a platily i bez našeho poznání. Ale bez tohoto našeho poznání by nás příroda pominula. Setrvali bychom v matném vědomí bez vlastní vůle jako pouhé nástroje jejího tvoření.

Také velké duchovní zákony by působily ve světě bez našeho poznání. Na pravdivosti apokalypsy se nic nezmění, i kdyby ji nikdy žádný člověk nepochopil, právě tak jako by se nic nezměnilo na pravdivosti o slučování chemických látek, i kdyby o tom nikdo nikdy nic nevěděl. Avšak do rukou člověka je vloženo, aby se svému božskému cíli zachováváním těchto zákonů přibližoval. Světlo, které se božskou silou zjevuje ve světě, má svítit do jeho duše. V tomto nejvyšším smyslu má člověk chápat svůj vztah k Bohu jako vztah dítěte k otci. Otec si nenechá své vědomosti pro sebe, nýbrž sdělí je dítěti, aby se samo vyvinulo ve smyslu těchto vědomostí. Dítě by jistě stárnulo i tehdy, kdyby se o zákony nestaralo a nečinně přihlíželo tomu, jak otec jedná. Nevyvinulo by se však. Otcovská láska spočívá v tom, že dává dítěti vyvinout se správně. A Boží láska k člověku spočívá v

tom, že se božská vůle zjevuje v lidské duši. Bůh povolal člověka k tomu, aby se stal dokonalým. Bůh nejen tvoří, ale také *se zjevuje*; a člověk má dobrovolně učinit zjevení Boží popudem své vůle. Co se má stát, to je ovšem předurčeno od samého počátku. Ale zároveň je předurčeno, že člověk má zjevení Boží vykonat. Bůh jednání člověka ze svého plánu vývoje světa nevyloučil, nýbrž je od počátku do něj zahrnul. Jistě by otec všechno, co je nutné, učinil sám, i kdyby dítě nic nedělalo. Pak by však na tom zůstalo dítě bez jakéhokoli podílu.

K evangeliu byla připojena Apokalypsa. Evangelium představuje pro křesťana radostnou zvěst o ztělesnění Boha nebo *božského slova* v člověku. Toto „slovo“ se stalo tělem, aby přebývalo mezi lidmi. Tato oběť Boží znamená vysvobození člověka z pout hmoty. Člověk má být skrze Krista v duchu sjednocen se svým Bohem. Tím, že se přikloní ke Kristu, nese ve svém srdci ducha Božího. Ale tento duch Boží je vůdcem k vůli „Otcově“. A vůle Otcova se zjevuje ve svatých písmech, z nichž jedním je Apokalypsa. Křesťanovi má plynout od Krista síla, aby rozuměl tomu, co Otec od počátku se světem zamýšlí. Kristus zemřel, aby člověk žil, aby žil v duchu. V Apokalypse je uložena duchovní vůle Otcova. Kdo bude Kristem ve víře zasvěcen, tomu se dostane síly, aby skrze Krista přišel k Otci. „Nikdo nepřijde k Otci, než skrze mne.“ Ale křesťan má právě přijít k Otci, to znamená, že má poznat ve Zjevení Janově vůli Otcovu. Evangelium je radostná zvěst o oběti Kristově pro člověka; Apokalypsa je zjevením božské vůle Otcovy. Kristus řekl, že pošle po své smrti „Ducha“. A Jan teolog jen věrně napsal, co mu Kristem přislíbený Duch zjevil.

Dívá-li se křesťan na Krista a cítí-li se s ním sjednocen, přijímá sílu a život pro pochopení duchovní vůle; dívá-li se na Zjevení Janovo, pak ví, v jakém smyslu má použít síly přijaté od Krista. Apokalypsa je kniha. Každá kniha má smysl jen tehdy, pokud ji někdo rozumí. Život v Kristu má křesťanovi dávat sílu, aby „skrytému zjevení“ rozuměl. Síla je udělena milostí, jako je veškerá duchovní síla darem milosti. Člověk však má tuto sílu dále rozvinout. Kristus chtěl lidi sjednotit ve společenství dětí Božích; Duch zjevení Janova však má děti Boží vést k plnému růstu a zrání.

Z němčiny přeložil Frank Peschel.

Konec iluzí o Bohu

MILAN HORÁK

Řecké slovo „apokalypsis“ znamená „odhalení“ nebo „zjevení“. Mluvíme-li však dnes o „apokalypse“, představujeme si zkázu. Tento zajímavý významový posun obyčejně přičítáme Apokalypse s velkým A, tedy Zjevení Janovu, poslední knize Bible, která líčí hrozné události posledních dnů, postupnou a strastiplnou zkázu světa. Dlouhá staletí lidé četli Zjevení Janovo neboli Apokalypsu a vštěpovali si její obrazy; když pak viděli katastrofy ve světě kolem sebe, nazývali je „apokalypsami“, protože jim Apokalypsu připomínaly.

Mohli bychom si tedy myslet, že . spojení mezi slovem „apokalypsa“ a pojmem zkázy, katastrofy, zániku vzniklo víceméně náhodně. Kdyby se poslední kniha Bible jmenovala jinak, nebo kdyby v ní byly popsány věci veskrze veselé, sotva by byl důvod spojovat odhalení s katastrofami. Pečlivější pohled nám však prozradí, že zánik a zkáza jsou takřka nevyhnutelnými průvodními jevy každého zjevení, každého odhalení.

Katastrofa odhalení

Nejnázornějším příkladem odhalení je odhalení sochy. Sochař pracoval na svém díle dlouho v soukromí, dokončil je a dopravil na místo, kde bude vystaveno. Socha však zůstává zvědavým pohledům skryta až do chvíle, kdy bude před očima shromážděné veřejnosti slavnostně odhalena.

V okamžiku odhalení vyjde sochařovo dílo najevo. Viditelnou se stane vůdčí myšlenka, umělecký sloh, dovednost provedení, a to i se všemi svými nedostatky. Teprve po odhalení je možno sochu obdivovat, ale také kritizovat. O soše, na které sochař ještě pracuje, se dají jen sprádat domněnky. Odhalená socha může sochařovi přinést světové uznání, ale také trpký konec vši kariéry. Negativní dopad nemusí mít jen sochařovy nedostatky a chyby — i bezchybně provedené umělecké dílo se vždy hlásí k určité škole nebo slohu, zatímco jiné školy a slohy popírá. Je-li sochařovo dílo figurální, znelíbí se některým příznivcům abstraktní plastiky; je-li abstraktní, zanevrou na ně někteří vyznavači klasického figurálního

sochařství. Odhalením vystupuje sochař z neutrality, staví se na určitou stranu a vyvolává zcela zákonitě odpor části těch, kdo stojí na straně jiné.

Prvním rysem jakéhokoli odhalení je tedy jistota uskutečnění jedné z mnoha možností a vyloučení možností ostatních. To s sebou přináší úlevu po napjatém očekávání, ale nezřídka také zklamání. Divák přítomný odhalení sochy si může až do poslední chvíle představovat sochu tak, jak by se mu nejlépe líbila; v okamžiku odhalení se však zjevuje skutečná podoba díla, která s jeho představami nesouhlasí. Divák se musí svých starých představ vzdát; kousek jeho vnitřního světa zaniká, a to je samozřejmě bolestivé.

Vážnějším případem odhalení je narození dítěte. Rodiče, kteří si přejí chlapečka, mohou až do poslední chvíle doufat, že se jim narodí chlapeček; je-li jejich naděje dostatečně pevná, nezviklají je ani opačné výsledky ultrazvukového vyšetření - naděje se upíná na malé procento případů, kdy se lékař vyšetřující touto metodou zmýlí. O to bolestnější je pak okamžik, kdy na svět přijde holčička. I když rodiče už dříve na základě lékařského nálezu uvěří, že jejich naděje ztroskotala, bolest spojená s odhalením skutečnosti se tím jen posouvá na dřívější dobu. Hlavním důvodem rozvoje předporodní diagnostiky pohlaví byla právě touha této bolesti odhalení se zbavit. Trochu zmírnit je ji možno tím, že doba nejistého napětí se zkrátí; zcela odstranit jí však nemůžeme nikdy, protože bolestný zážitek zániku dosavadních nadějí je s odhalením nerozlučně spjat.

Avšak narozdíl od sochy, kterou sice divák po odhalení může vídat častěji, ale která není přímo spjata s jeho osudem, pohlaví narozeného dítěte nezanedbatelně ovlivňuje budoucí život rodičů. Ti se musí o dítě starat, vychovávat ho, připravovat na život. Mají-li uspokojivě dostát svým rodičovským povinnostem, musí uznat skutečnost, že jejich dítě je jiné, než si přáli, a výchovu přizpůsobit této okolnosti. Nedokáží-li se smířit se zánikem svých starých nadějí, mohou tím dítěti velmi uškodit — traumata způsobená neustálými výčitkami nebo skrytou nenávistí za skutečnosti, které dítě nemůže změnit, se léčí nadměrnou těžce a mnohdy provázejí svého nositele až do smrti. I pro rodiče samotné se však taková situace během času stává čím dál tím bolestnější a nesnesitelnější.

Odhalení s sebou tedy přináší krom nutných bolestí i odpovědnost, výzvu k určitému dalšímu jednání. Zjevená skutečnost možná způsobuje bolest; ovšem jen když přemůžeme tuto bolest, budeme schopni se skutečností správně zacházet. Každá skutečnost vyžaduje určité činy, bez ohledu na to, nakolik nás zjevení této skutečnosti překvapilo nebo zaskočilo;

nejsme-li schopni reagovat správným způsobem a jednat přiměřeně okolnostem, vymkne se nám skutečnost z rukou, její dynamika nás přeroste a naše bolesti se budou dále stupňovat. Kdo neuzná nutný zánik části svého světa, ten riskuje úplnou zkázu jak toho, s čím zachází, tak své vlastní bytosti.

Ještě vážnější odhalení než rodiče novorozeného dítěte zažívá žena, která přistihla svého manžela při nevěře. Pokud už delší dobu tušila, že je něco v nepořádku, či dokonce pojala podezření, nacházíme u ní před odhalením podobnou nejistotu, podobné naděje a obavy jako u rodičů, kteří čekají dítě. Jako oni doufají, že jejich dítě bude právě takové, jak si ho přejí, a obávají se, že by tomu mohlo být naopak, tak vnímá tušící manželka náznaky v chování svého muže a obává se, že by její podezření mohlo odpovídat pravdě, ale současně doufá, že se ve svém podezření mylí.

Zde se ovšem projevuje významná odlišnost obou případů: nejistotu čekání na dítě vystřídá po porodu jistota, a navíc je známo, kdy se to přibližně stane. Oproti tomu nejistota manželčina nemá žádné předem známé časové ohraničení, a navíc po ní nenásleduje jistota, nýbrž zase nejistota. Zpočátku byla žena nejistá, co je s jejím mužem a co se děje s jejich vztahem. Po odhalení nevěry se tato vnitřní nejistota přesouvá do vnějšího světa — stabilní situace manželství je otřesena, vzájemná důvěra ztracena, vztah leží v troskách a nikdo nedokáže říci, zda může být ještě někdy uzdraven.

Paradoxně se však právě na této katastrofické situaci ukazují i některé pozitivní aspekty odhalení. Zhroucení zevně stabilního stavu totiž bylo způsobeno jeho vnitřní nestabilitou. Zevní stabilita byla vykoupena podmínkou, že manželka nesmí o ničem vědět; byla tedy založena na klamu. Tento klam skončil v okamžiku, kdy žena nevěru odhalila; odhalení tedy zvítězilo nad tímto klamem. Situace vzájemného vztahu byla už dávno zralá na to, aby se jí manželé zabývali, ale protože to neučinili, musel přijít takovýto osudový převrat a dát jim ještě jednu šanci. Odhalení rozetnulo uzel na osudu manželství, umožnilo další vývoj tam, kde vládla stagnace. Zahynulo klamné zdání budoucnosti a před manželi se otevřela budoucnost nejistá, těžká, ale opravdová.

Ještě o stupeň dále než odhalená nevěra nás dovede situace dítěte, které po několika letech rodinného slavení Vánoc zjistilo, že dárky pod stromeček nepřináší Ježíšek, ale rodiče. Rozčarování a zklamání, které dítě zažívá, se v mnohém podobá tomu, co se odehrávalo v duši podvedené ženy, když přistihla svého manžela. Dosavadní dětská představa se hroučí, vztah k Vánocům je otřesen; před dítětem se otvírá prostor

nejistoty, v němž si musí nyní hledat svůj nový postoj k vánočnímu dění.

Dalo by se říci, že dosavadní pohled dítěte na Vánoce, jakkoli byl krásný a jistý, byl založen na klamu. Je však podstatný rozdíl mezi tímto klamem a klamem, který jsme poznali v případě utajené manželské nevěry. U onoho klamu nepočítal jeho původce, tedy nevěrný manžel, s tím, že klam bude odhalen, zatímco u tohoto klamu rodiče velmi dobře vědí, že dítě jednou zjistí, kdo skládá dárky pod stromeček. Rodiče také nepříčítají přinesené dárky Ježíškovi proto, aby před dítětem něco zatajili, nýbrž proto, aby mu přiblížili Vánoce způsobem odpovídajícím dětskému chápání. Pro dítě je zážitek rozdělení dárků mnohem silnější, když se rodiče, kteří jsou pro něj součástí jeho vlastní osobnosti, spolu s ním překvapeně radují z každého rozbaleného balíčku. Myšlenka, že Bůh obdarovává všechny lidi, je pro dítě příliš abstraktní, není-li doplněna konkrétním prožitkem společné radosti všech obdarovaných. Vysvětlení, že dárky nosí Ježíšek, tedy jednak je už od počátku míněno jako přechodné řešení, jednak má dobré výchovné opodstatnění.

Z tohoto základního rozdílu plyne i další odlišnost mezi oběma případy: katastrofa odhalené nevěry měla kladný účinek v tom smyslu, že přemohla klam a že opět rozproudila vývoj, který stál na mrtvém bodě. O zhroucení dětského světa po odhalení ježíškujících rodičů se nedá dost dobře mluvit jako o přemožení klamu, ale spíše jako o jeho prohlédnutí. Dítě je podobno badateli, který rozluštil vědeckou hádanku, který odhalil tajemství, jež před ním příroda dlouho ukryvala, který *přišel věci na kloub*. Tajemno je to tam a zákonitě se dostavuje určité rozčarování. Badatel je možná velmi zklamán střízlivou a prostou skutečností; jejím odhalením však před ním tanou nová a hlubší tajemství. Lpí-li badatel na pohledu, který se mu odhalením otevřel, zůstane stát na místě a tato tajemství nikdy nespátří. Dokáže-li však i právě objevenou skutečnost jednou pochopit jako zahalenou skutečnost budoucí, otevře se před ním další brána na cestě k nejvyšší Pravdě.

Dítě, které zjistilo, že dárky pod stromeček naskládali v nestřežené chvíli rodiče, zažívá zprvu rozčarování a zklamání. To u něho může samozřejmě vést i k dogmatizaci odhalené střízlivé skutečnosti a k odmítnutí další cesty — zejména nedokáží-li rodiče tuto situaci včas reflektovat a dítěti pomoci. Podaří-li se však vnitřně zápasícímu malému člověku překonat tuto krizi, zjistí, že ani tato nová skutečnost ještě není konečnou a úplnou pravdou. Uvědomí si, že Ježíšek

nebyl jen krycí název pro dávání dárků, nýbrž něco, čeho byly náhle se tajemně objevivší dárky jen nedokonalým obrazem; že tento nedokonalý obraz měl své oprávnění, protože zprostředkoval skutečnost, již by dříve v její složitosti nebyl pochopil. Zjistí, že Ježíšek opravdu nosí dárky, ale *úplně jinak*, než si to dosud představoval.

Odhalení tedy bortí staré, už překonané obrazy; na jejich místo pak staví obrazy jiné, dokonalejší. Na další cestě za poznáním se však člověku zjevují nedokonalosti těchto nových obrazů; i ony tedy musí být zborcený a nahrazeny opět novými. Každý obraz je o krok bližší Pravdě, ale také o krok méně obrazný.

Sebezjevování Boží

Jakkoli ohromující a nesmírná mohou být odhalení na poli lidského osudu, ve tkáni společenství nebo v oblasti vědy, nejnesmírnější jsou odhalení Boží. Zatímco všechna ostatní odhalení jsou jen dílčími zjeveními pravdy všehomíra, v odhalení Božím se zjevuje Pravda ve své celistvosti, byť možná ještě zahalená spoustou závojų. V obou případech zjevuje Bůh — v prvním zjevuje své dílo, ve druhém však zjevuje sám sebe.

Jako rodiče, kteří nemohou tážícímu se dítěti vysvětlit vždy celou pravdu do podrobností a musí proto odpovídat zjednodušeně a obrazně, nemůže ani Bůh zjevit člověku více, než je člověk schopen přijmout. Nejvýrazněji to platí právě pro Boží sebezjevení — kdyby se Bůh člověku zjevil nepřiměřeným způsobem, nebyl by člověk schopen identifikovat ho jako Boha. Vývoj Božího zjevení je tedy v nejužší souvislosti s vývojem poznávacích schopností člověka.

V nejstarších dobách lidského pokolení člověk vnímal božský i pozemský svět jako jeden celek; duchově i hmotné bytosti se rovnocenně hemžily před jeho zraky a nebylo nutno je odlišovat. Tento dávný stav lidského vědomí sahá do dob daleko před počátkem historie. Nemáme o něm žádné přímé doklady, ale že kdysi byl, to nám dokazují nejstarší vrstvy našeho lidského jazyka. Pojmenování, která lidé dávali duchovným bytostem a jevům, jsou totiž tvořena stejným způsobem jako pojmenování bytostí a jevů pozemských. Ve starších jazycích nacházíme jednak slova, která označují rovnocenně jak pozemskou, tak duchovní skutečnost — příkladem může být označení ducha, které v mnoha jazycích splývalo s označením dechu nebo větru, jako hebrejské „rúach“, řecké „pneuma“ nebo latinské „spiritus“. Kromě toho pozorujeme, že jazyk si pro duchově bytosti nevyvinul žádné zvláštní mluvnické formy — rozlišujeme mezi ženským a mužským rodem,

rozlišujeme jména činitelská, obyvatelská a další, ale nemáme prostředky k mluvnickému odlišení hmotna od duchovna. Slovo „hejkal“ je utvořeno stejně, jako slovo „kecal“; pro člověka bylo důležitější říci, že jeden hejká a druhý kecá, zatímco skutečnost, že jeden je lesní duch a druhý hmotný člověk ze sousedství, byla podružná.

Čím jistěji a přesněji člověk vnímal pozemský svět, tím více slábly jeho přímé vjemy duchovní skutečnosti. Bytosti božského světa už neběhaly mezi lidmi, ale skryly se do pozadí jevů, dějů a událostí. Na místo zřené podoby bohů a duchů nastoupily představy, které sice byly odvozeny z dávných vjemů, ale stále postupujícím zpozemšťováním přestaly odpovídat božské skutečnosti. Zatímco dříve se duchové projevovali jako praobrazy toho, oč se starali, udělalo z nich pozdější lidstvo vládce nebo služebníky pozemských bytostí a věcí; zatímco dávní lidé vnímali podobnost mezi nejvyšším Bohem a člověkem, nahradila tento vjem nyní představa, že Bůh *vypadá* jako člověk.

Představa božstva se tedy vzdálila božstvům samotným. Jen málokterí si uvědomovali, že obrazy bohů jsou toliko prvním ukazatelem na dlouhé cestě k Duchu; většina je považovala za věrné podobizny. Tím se ovšem bohové stali zaměnitelnými s pozemskými postavami, jejichž podobu nesli — bůh zobrazovaný jako člověk mohl být zaměněn s člověkem, duch v podobě vlka mohl být zaměněn s obyčejným vlkem. Aby k tomu nedocházelo, snažili se lidé nalézt znaky, podle nichž bylo možno bohy rozpoznat. Z této snahy se zrodila slova označující božství v mnoha jazycích — staří Semité začali nazývat bohy „ilu“ nebo „ilahu“, protože bohové pro ně byli především velcí a silní, staří Germáni „gods“, protože bohové pro ně byli především dobří, a staří Slované „bogu“, protože bohové jim dávali především hojnost a blahobyt.

Na tomto stupni chápání je božství pro člověka pevně svázáno s konkrétní pozemskou představou. Člověk se domnívá, že zná dopodrobna skutečnou podobu bohů; bohové se však od jiných nositelů stejné podoby liší tím, že jsou větší, silnější, chytřejší a vůbec výkonnější. Rozdíl mezi bohy a pozemskými bytostmi je především kvantitativní. Ať dělá člověk cokoli, bohové to dělají také, ale lépe. Bohyně Athéna se podobně jako lidské ženy občas věnuje tkání; v soutěži však překoná i nejdovednější lidskou tkadlenou Arachné. Bůh Apollón podobně jako lidé občas muzicíruje; bédně však dopadne nejlepší lidský hudebník Marsyas, když se chce s Apollónem měřit. Bohové překonávají lidi na všech polích — nejen v

síle a dovednosti, ale i v duševních vlastnostech dobrých i zlých. Bůh dokáže těšit a milovat mnohem silněji než člověk, ale také mnohem silněji trýznit a nenávidět. Tato kvantitativní převaha nad člověkem se stává rozpoznávacím kritériem božství. Pokud nějaká bytost nepřekoná lidské výkony v očekávaném směru, nepovažuje ji člověk za boha. Kde pomáhá člověku člověk, tam se očekává, že pomůže i božstvo, ale o poznání lépe; kde člověk proti člověku bojuje, tam se očekává, že se i božstvo do boje citelně zapojí. Bůh podle této představy *musí* trestat tam, kde by trestal člověk, a jeho trest musí být hroznější než lidský — kdyby provinilci odpustil, ztratil by před člověkem punc opravdového boha.

Propast, která se začala otvírat mezi lidskou představou božstva a skutečným božským jsouncem, dosahuje v tomto okamžiku největší možné šířky i hloubky. Člověk je Bohu nesmírně vzdálen, není si toho však vědom. Kdo na lidské vzdálení od Boha poukazuje, vypadá jako blázen nebo lhář, ba co víc — protože bere lidem jistotu Boží blízkosti, je nebezpečný rozvraceč, rozkolník a kacíf. Prolitá krev proroků, mystiků a reformátorů svědčí o tom, že i pro duchovně nejvyspělejší osobnosti je takřka nemožné dovést lidstvo blíže Bohu. Jediný, kdo může pomoci, je Bůh sám — tím, že se pustí do obtížného dobrodružství postupného sebezjevování.

Závoje Boží skutečnosti

Lidské zblouzení od Boha do falešných představ se událo už na samém počátku vývoje lidské kultury — ve výstižném biblickém obraze byl člověk vyhnán z ráje, kde stál Bohu tváří v tvář. V mnoha ohledech sice ráj ještě dlouhé věky v člověku dozníval, ale rozhodující krok byl již dávno učiněn; jakkoli občas přirovnáváme stav izolovaných přírodních národů v nedostupných pralesích k rajskému stavu lidstva, nacházíme i ti nich již pokročilý stupeň zmíněného úpadku. Na druhou stranu trvá tento stav z velké části dodnes — stačí se porozhlédnout po obrazech bohů všech možných náboženství a vyznání a poptat se věřících, nakolik se jejich představy od těchto obrazů liší, abychom zjistili, že nesmírné množství lidí naší osvícené doby setrvává vůči Bohu v představách, které měl už vikingský válečník o svém Odinovi nebo řadový babylónský rolník o králi bohů Mardukovi. Významný rozdíl oproti dřevním dobám lidstva najdeme v poměru množství těch, kdo lpí na starých představách, a těch, kdo se od nich osvobodili nebo alespoň začali osvobozovat, a v možnosti přihlásit se k poslední jmenované skupině bez nebezpečí ukamenování či upálení — alespoň ve většině zemí světa. Oba tyto výdobytky jsou výsledkem neúnavné

výchovné práce Boha s lidstvem.

Na počátku výchovné cesty stojí Bůh, který je v lidských představách opředen nesčíslnými podmínkami, jež musí splňovat, aby byl uznán za božskou bytost. Na konci cesty má stát Bůh ve své podstatě, skutečný a bezpodmínečný, to znamená takový, jaký opravdu je. Podmínky kladené na Boha musí tedy být krok za krokem zbourány, učiněny neudržitelnými. To ovšem nedokáže Bůh sám — Bůh může podniknout nový poznávací krok, ale provést tento krok může jen člověk; Bůh se může zjevit způsobem, který odporuje dosavadnímu bohosloví, ale člověk musí toto zjevení správně zhodnotit. Číhá na něj přitom dvojitá nebezpečí — jednak že zůstane vězet ve starých představách a nové zjevení bude prožívat jen jako zevní otřes, jednak že se sice zbaví starých představ, ale nebude schopen vybudovat si nové a odvrátí se od Boha zcela. Ani jedno z obou zblouzení však není definitivní. Šanci zbavit se starých představ o Bohu nebo najít nečekaně Boha uprostřed boha-prázdnoty dostáváme znovu a znovu, jak Bůh ve svém sebezjevování pokračuje — se stále větší důrazností a silou.

Snad nejlepší příklad takového poznávacího kroku nám nabízí biblický příběh muže jménem Jób. Ten se obrací proti nejzakořeněnějšímu z lidských bohoslovných představ, že Boží přízeň se musí projevat v pozemském štěstí, nebo dokonce že důkazem Boží existence je hmotný blahobyt bohabojných. Tuto představu nacházíme doloženu například v českých slovech „bohatý“ a „nebohý“ — bohatec měl přízeň bohů, nebožák nikoli. Z této představy vychází i Jóbův příběh: Jób je bohatý v původním smyslu slova, tedy jednak má mnoho pozemských statků, jednak je bezúhonný a ctí Boha. Na popud Pokušitele jej však Bůh nechá všech statků zbavit — Jób musí během okamžiku vyslechnout proslulé „Jobovy zvěsti“ o zkáze dobytka a úrody, o vybití čeledi, o smrti svých dětí. Nakonec je i on sám zasažen těžkou nemocí. Tato „apokalyptická“ předehra však tvoří jen nepatrnou část biblické knihy nesoucí Jobovo jméno; naprostá většina textu je věnována rozhovoru trýzněného Joba se čtyřmi přáteli, jehož námětem jsou právě otázky o vztahu mezi bezúhonností a blahobytem, o možných projevech Boží přízně a nepřízně, o právu či nepravu bohabojného člověka na pozemské štěstí. Teprve v pěti posledních z celkem dvaadvaceti kapitol se odehrává opravdová „apokalypsa“ — sám Bůh se chopí slova, postaví Jobovo utrpení do kontextu všehomíra a rozpoutá zjevení, o němž Jób posléze prohlásí: „Znával jsem Tě jen z doslechu, ale nyní jsem Tě spatřil vlastníma očima.“ Závěrečný šťastný konec, kdy se Jobovi vrátí

všechno bohatství ve dvojnásobném množství a kdy se mu narodí nové krásné děti, je už jen útešným dodatkem pro čtenáře, kteří nebyli schopni učinit Jóbův krok a zůstali na úrovni jeho rozmlouvajících přátel. Jób sám

totiž už předtím pochopil, že bohatství nesouvisí s Bohem; proto také novou hojnost nezakládá Boží zásah, nýbrž sbírka Jóbůvých přátel a příbuzných.

Méně výpravně, ale se stejnou radikalitou se obrací biblická kniha proroka Jonáše proti předsudku, že Bůh je vázán na svá dřívější rozhodnutí. Lidé vycházeli z čehosi, co by se dalo nazvat obchodní spolehlivostí božstva — od bohů vyžadovali závazné přísliby, uzavírali s nimi smlouvy a trvali na jejich splnění. Podle této představy byla posuzována i míra spojení s božstvem — od člověka, který stál vnitřně bližší bohům, se očekávalo, že jejich úrady dokáže sdělit a tím dopodrobna činnost božských bytostí předpovídat. Ve Starém zákoně najdeme tento předpoklad například v pravidle pro posuzování proroků: „Promluví-li prorok jménem Hospodinovým a věc se nestane a nesplní, nepromluvil to slovo Hospodin.“ (Dt 18,22). Nikdo nepřipouštěl možnost, že by Bůh vyslovené slovo mohl vzít zpět — a právě to se událo proroku Jonášovi. Ten byl Bohem vyslán zvěstovat zkázu městu Ninive za zlé skutky, které páchali jeho obyvatelé. Nejprve se svému poslání zpěchoval, ale nakonec ho Bůh donutil, aby do Ninive skutečně došel a pronesl Boží kletbu. Ninivané se zhrozili, začali se kát ze svých činů a obrátili se na cestu dobra. Bylo však objektivně pozdě — obyvatelé města přece věděli už dávno, že jejich konání je zlé, a měli už nespočet možností se polepšit — a v rámci zachování pořádku muselo nyní nastoupit exemplární božské potrestání. Navzdory všemu očekávání však nenastalo — Bůh se nad Ninivany smiloval a upustil od zkázy města. Jonášovo proroctví zůstalo nesplněno a on stál před světem jako falešný prorok. Jonáš činí Bohu výčitky a přeje si zemřít, ale Bůh se na něj v závěrečném slově obrací: „Nemělo by mi snad být líto Ninive, v němž je více než sto dvacet tisíc lidí, kteří nedovedou rozeznat pravici od levice, a v němž je tolik dobytka?“ Boží lítost nad světem je pro něj důvodem, aby porušil své vlastní rozhodnutí, znevážil svůj vlastní majestát.

Právě starozákonní prorocké knihy jsou výborným svědectvím o tom, jak se Bůh sám znovu a znovu chápe iniciativy, aby boural předsudky, které o něm lidé mají. Proti archetypické představě boha jako nekonečně mocného Člověka bojuje tím, že jednak popsaným způsobem zpochybňuje svou nekonečnou moc a jednak stále opakuje zákaz, aby jej lidé spojovali s lidskými obrazy. Obé je provázáno otřesy a

katastrofami, které — jak jsme si ukázali — ke zjevení neoddělitelně patří a které jsou tím mohutnější a otřesnější, čím nevhodněji a čím pomaleji člověk na zjevení reaguje.

S poslední knihou Starého zákona je zjeveno vše k tomu, aby pozorný čtenář nemusel už nikdy upadat do dávného bludu, že Bůh je bytost obdobná bytostem pozemským, jen navíc vybavená nadpřirozenou mocí. Hrozí však ještě jedno nebezpečí:

Člověk, který sice pochopil Boží abstraktnost vůči světu, ale přesto touží Boha v myšlenkách pevně uchopit, by mohl hledat jistotu poznání Boha v konkrétních pozemských skutečnostech — v pokynech, které Bůh člověku dal, ve svatých písmech, která zrcadlí Boží působení, v tradici, která vyrostla z vyprávění těch, kdo byli Bohu blíž. Pak by ovšem na místo hledání Boha nastoupil pocit jistoty, že Boha sice najít nemůžeme, ale vše, co může být nalezeno, je obsaženo ve zjevených pokynech, ve svatých písmech, v tradici.

Aby zabránil tomuto poslednímu nebezpečí, musí Bůh, který svým zjevováním vedl lidi stále blíže k sobě, nyní toto zjevování sám zpochybnit. Dosud znejistňoval lidské představy o své bytosti tím, že boursal ty, které lidé měli, a zakazoval ty, které mohli mít. Jediná jistota o Bohu, kterou lidé mohli najít v zevním světě, byla právě tato výchovná metoda. Aby se novým předsudkem nestala ona, porušuje Bůh vlastní přikázání nezobrazitelnosti a sestupuje na zem v Ježíši Kristu.

Bůh, který žil mezi lidmi na zemi jako člověk se vším všudy, který trpěl a zemřel na kříži opuštěn a zrazen, už nemůže být považován za nadlidskou bytost ve smyslu starých pohanských představ, protože mu chybí vše, co by ho mělo odlišovat od obyčejného člověka; nemůže být ani transcendentním Bohem, který vydává neotřesitelné zákony a přikázání, protože sám meze svých zákonů překračuje z lásky k trpícím; nemůže však být ani nezávazným filosofickým božstvem, protože svým sestupem do pozemského světa porušuje neutralitu nezávaznosti.

„Cokoli jste učinili jednomu z těchto mých nejmenších bratří, mně jste učinili,“ říká svým následovníkům. Boha v jeho úplnosti si ani nadále nesmíme představovat jako člověka, ale v každém člověku můžeme najít Boha. Bůh se stal lidským zjevovatelem Boha, svým vlastním prorokem — jediné pozemsky konkrétní zjevení Boha, které odpovídá jeho skutečnosti, je zjevení Boha v člověku, v jeho nitru a v jeho konání.

Boží prázdnota a Boží plnost

Bůh odhalil člověku nicotnost jeho iluzí o Bohu;

všechny představy oděné do pozemských forem nebo myšlenek jsou zbořeny. Mohlo by se zdát, že tím je Boží zjevení uzavřeno — leč nikoli, tím právě teprve začíná jeho nejnapínavější Část. Bůh sice zjevil všechno, čeho bylo třeba, ale to ještě neznamená, že člověk už všechno zjevené pochopil. Již jsme se zmínili, že pozemské představy o Bohu, které byly namísto v dávných pohanských dobách, v myslích mnoha našich současníků přežívají. Z lidí, kteří již staré představy překonali, podlehlí mnozí pro změnu druhému zmíněnému nebezpečí — Boha odsunuli do transcendentní nepoznatelnosti a svou touhu po pevném bodě ve vesmíru promítli do svatých písem, do mravních pravidel, do náboženských dogmat. Boží sebezjevování nemůžeme považovat za ukončené, dokud tyto dva druhy předsudků nevymizí. To však nemůže zařídít Bůh sám — je odkázán na lidskou spolupráci. Člověka k ní může stále novými zjeveními jen pobízet, ne však donutit.

Až jednou lidstvo přemůže naivně pohanské či transcendentálně dogmatické představy o Bohu, dospěje tam, kde se ocitlo Boží zjevení smrtí Ježíše Krista na kříži. Pokud v Ježíši Kristu, jak nám o něm vyprávějí evangelia, žil mezi lidmi *opravdu* Bůh, který vedl svatý lid Starého zákona, a pokud byl *opravdu* tento Bůh nakonec potupně popraven těmi, které sám stvořil, pak člověk nemůže od Boha čekat nic z toho, co od něj lidé dříve očekávali. Člověk, který toto zjevení vidí a přitom si Boha i nadále představuje starým způsobem, musí buď význam Ježíše Krista bagatelizovat, nebo — vědomky či nevědomky — obelhávat sebe sama. Kdo vezme Ježíše Krista jako zjevení jediného Boha vážně, ten pozbývá všech zevních Božích jistot a na místě, kde se mu dříve otvírala pevná Boží náruč, zří zející propast. Ocítá se sám uprostřed vesmírné prázdnoty, je *bez Boha* ve starém smyslu, to znamená, že je-li upřímný sám k sobě, stává se vůči dosavadnímu náboženství *bez-božníkem*, ateistou.

Tento stav však není cílem, nýbrž jen přechodnou zastávkou na lidské cestě k Bohu. Boží zjevování nekončí smrtí Krista na kříži, ale pokračuje Zmrtvýchvstáním. Přitom se ovšem charakter Božího zjevení zcela mění — zatímco pozemskou existenci Ježíše Krista a jeho smrt na Golgotě můžeme považovat za doloženou historickou událost, Zmrtvýchvstání se jednak nedá zevně dokázat ani vyvrátit, jednak jako pouhá historická událost vůbec nedává smysl. Kdyby se totiž Zmrtvýchvstání bylo událo stejným způsobem jako Ježíšova smrt, posunulo by nás zpět do stavu, v němž jsme byli před Ježíšovou cestou na Golgotu. Jeho smrt na kříži by byla prostě vynulována, a celá Boží cesta do pozemského světa

by byla nesmyslná. Rozhodující složka Zmrtvýchvstání tedy nemůže ležet v zevním světě — i kdybychom měli skálopevné přesvědčení nebo dokonce historické důkazy, že Kristus vstal z mrtvých, nebylo by nám to k ničemu, kdybychom nenašli Zmrtvýchvstání mimo zevní svět, to znamená ve vlastním nitru.

Zmrtvýchvstání je tedy správným pokračováním Božího zjevení poté, co člověk ztratil všechny zevní jistoty

o Bohu. V dávných dobách se Bůh zjevoval v burácejících živlech, v nebeských úkazech, v blahobytu bohobojných a v uboženství bezbožníků. Potom sám zjevil nevhodnost takového zjevování, odsunul se do vzdálených nebeských sfér a lidem nechal svatá písmena, dogmata a přikázání. Ta však zastarala příchodem Ježíše Krista. Po jeho smrti na kříži už nezůstalo člověku ze starého Boha nic. Zmrtvýchvstání však oplodnilo lidskou duši, aby se z ní zrodil nový Bůh — Bůh, který už neburácí v živlech, nerozdílí hodným laciné odměny a nehodným exemplární tresty, nevydává přikázání a nelpí na tom, aby byl s pompou uctíván; Bůh, kterého člověk prožívá ve vlastním srdci, když usiluje o poznání pravdy, o nalezení souzvuku s druhými lidmi, o dobro bez nároku na protislužbu; Bůh, kterého uznává jen ten, kdo ho uznává *dobrovolně*.

Celé duchovní dějiny lidstva se z tohoto hlediska rozpadají na dvě hlavní období. V prvním z nich se Bůh zjevuje v zevním světě, a člověk toto zjevení prožívá nezřídka jako hrůzy a katastrofy, protože kousek po kousku zaniká jeho dosavadní svět. Přelom nastává v okamžiku, kdy zaniklo všechno, co zaniknout mohlo — Bůh se nadále může zjevovat už jen v člověku a mezi lidmi, a všechno, co Bůh nebo člověk od této chvíle učiní, je společným dílem Boha i člověka.

Nyní se nám bezděky připomíná kniha, která rozpoutala všechny tyto úvahy — Apokalypsa. Události zkázy, jež poslední kniha Bible popisuje, se stupňují až k zániku všeho, co mohlo zaniknout. Vyvrcholení nalézáme ve 20. kapitole, kdy „zmizela země i nebe a již pro ně nebylo místa“ (20,11) a „smrt i podsvětí byly uvrženy do ohnivého jezera“ (20,14) a s nimi každý, „kdo nebyl zapsán v knize života“ (20,15). Jen to, co je zakotveno v opravdové věčnosti, co se neopírá o zemi ani o nebe a co není spjato se smrtí ani s podsvětím, tedy jen to, co není vázáno na pomíjivé skutečnosti vnějšího a vnitřního světa, přežije tento okamžik.

V prázdnotě, která povstala tím, že „vše, co bylo, pomínulo“ (21,4), se objevuje „nové nebe a nová země“ (21,1). Apokalypsa zde navazuje na samý

počátek Bible, kdy Bůh jako první čin „stvořil nebe a zemi“ (Genesis 1,1). Toto staré nebe a stará země nyní zanikly, a na jejich místo nastupuje nové stvoření. „Hle, všechno činím nové“ (2 1,5), vyhláší bytost sedící na apokalyptickém trůnu, od níž nové stvoření vychází. Trůnící se nám představuje jako „alfa i omega, počátek i konec“ (2 1,6), což je titul, kterým se na počátku Apokalypsy označuje všemocný Bůh (1,8), na konci ale člověk Ježíš, „potomek z rodu Davidova“ (22,13 a 16). Druhé stvoření už není jen dílem kosmického Logu, Božího Slova, které v Ježíši přebývá; pozemská osobnost Ježíšova se na něm podílí právě tak, protože mezi oběma už není rozdíl.

Cestu, již Apokalypsa obrazně popisuje, prodělává celé lidstvo, ale též každý jednotlivý člověk. Jako dítě nejprve žije ve fungujícím a Bohem proniknutém světě, podobném pohanským představám našich dávných předků. Postupem času zažívá Boží odhalení, která mu bolestivě bourají jeho představy, až jednou nastane okamžik, kdy zaniklo všechno, co zaniknout mohlo. Nechce-li člověk zavírat před touto skutečností oči a sám se obelhávat příjemnými iluzemi, má na vybranou buď se zcela vzdát Boha i jakéhokoli objektivního smyslu bytí, nebo nechat vyrůst nového Boha ve svém vlastním srdci. Zanikl starý svět, jež bez lidského přičinění stvořil a řídil Bůh; nový vzniká působením člověka, naplněného Bohem.

Apokalypsa je obrazovým průvodcem, který nám byl na naši cestu dán. Všechna strádání a všechny katastrofy, které nás v životě potkávají, nalezneme obrazně popsány i v Apokalypse, na jejímž konci na nás kývá i obraz budoucího přebývání s Bohem — Nový Jeruzalém. Apokalypsu nám však dal ještě starý Bůh, působící v zevním světě a vyjadřující se prostřednictvím hmatatelných svatých knih. Čím dále postupujeme na cestě, kterou nám Apokalypsa ukazuje, tím více blednou její obrazy. Jako dříve zjevování Boha v zevním světě čím dál tím více znejišťovalo všechny představy o Bohu, tak nyní zjevování Boha v duši znejišťuje obrazy vnitřního vývoje.

Apokalypsa nás vede do hájemství, v němž už sama ztrácí smysl.

Staré předsudky o Bohu musí zmizet, chceme-li si jakožto moderní lidé Boha zachovat. Apokalypsa se musí rozplynout, chceme-li jít cestou, již nám ukazuje. Je tomu podobně jako s mýdlem: chceme-li se mýt, musíme počítat s tím, že mýdla při mytí ubývá, a že jednou přijde chvíle, kdy se úplně vymydlí. Ano, je možné si mýdlo zachovat v původní krásě — pak ale musíme zůstat neumytí.

Apokalyptické zvíře se dvěma rohy

FRANK PESCHEL

Od počátku křesťanství se objevovaly pokusy aplikovat obrazy Apokalypsy na historické jevy. Chceme-li se dnes z tohoto hlediska zabývat viděním Jana Apokalyptika, musíme si nejprve udělat všeobecnou představu o tom, co Apokalyptik viděl a jak se jeho vidění projevují v životě naší doby — v nedávné historii i v současnosti.

Výchozí zážitek Apokalyptika

Apokalypsa hovoří se samozřejmostí. o tom, že mimo viditelný svět existují další, vyšší světy. Ačkoli nejsou vnímatelné obyčejnými smysly, jsou pro Apokalyptika stejně skutečné nebo dokonce skutečnější než viditelný svět, neboť v nich zří tvůrčí předobrazy pozemského bytí. Není s takovým pojetím sám. Třeba apoštol Pavel píše ve Druhém listu Korintským (12,1—4):

„... přicházím nyní k viděním a zjevením (řecky: apokalypsám) Páně. Víím o člověku žijícím v Kristu, který byl před čtrnácti lety přenesen až do třetího nebe; zda to bylo v těle či mimo tělo, nevím — Bůh to ví. A víím o tomtěz člověku, že byl přenesen do ráje — zda v těle či mimo tělo, nevím, Bůh to ví — a uslyšel nevyslovitelná slova, která člověk vyslovit ani nesmí.“ Pavel zde hovoří o zážitku jasně členěných nebeských sfér, dokonce mluví o ráji jako o něčem přítomném, co se dnes jen nachází „jinde“.

Jan Apokalyptik vyšel ze silného duchovního zážitku. Veden slovem Božím a svědectvím o Ježíšovi přišel na ostrov Patmos. V den Páně se náhle ocitl v duchu a uslyšel za sebou hlas jako troubení polnice. A když se obrátil, aby viděl ten hlas, uzřel sedm zlatých svícňů a uprostřed nich postavu Syna člověka. Padl k jeho nohám jako mrtvý. Ale Syn člověka na něj položil pravici a uložil mu úkol, aby napsal vše, co uzřel, do knihy a poslal sedmi sborům. Z tohoto zážitku se potom vyvinulo celé apokalyptické drama ve čtyřech dějstvích po sedmi stupních: sedm dopisů, sedm pečetí, sedm polnic a sedm nádob, naplněných hněvem Božím. Co nám chce Jan Apokalyptik těmito obrazy sdělit?

Čtyři prameniště apokalyptických obrazů

Dopisy poukazují na obyčejný život v pozemském světě. I jejich obsah se vztahuje na chování v obyčejném životě. V dopisech jsou sice zdůrazněny mravní a náboženské prvky života, ale života na zemi.

Ten, kdo diktuje dopisy, má oči, nohy a hlas podobné ohni nebo vodě, tvůrčím živlům přírody, je však *člověk*. Apokalypsa vychází z duchovního zážitku, ale ten je oddělen od pozemského světa jen tenkým závojem. Oslovuje nejdříve naše pozemské zkušenosti, než se povznese do oblasti ducha.

Další dějství dramatu pramení z velkolepého vidění. Jan Apokalyptik je přenesen do nebe a ocitá se před trůnem, na kterém sedí postava jako z jaspisu a karneolu. Okolo trůnu jsou různé další bytosti. Klaní se tornu, jenž sedí na trůnu, a vzdávají mu úctu a chválu. Postava na trůnu má v ruce *knihu* se sedmi pečetěmi, které je schopen rozlomit pouze Beránek.

Obraz pečetí poukazuje na určitou zkušenost žáka na stezce duchovního poznání, čili na jistý stupeň tohoto poznání, který mu dovoluje vnímat určité nadsmyslové skutečnosti. Člověk usilující o duchovní poznání prostřednictvím koncentrace a meditace má po nějaké době (která závisí na jeho předpokladech) určitý zážitek. V normálním životě jsou naše myšlenky abstraktní a bez síly. Můžeme je přirovnat ke stínu nebo k obrazu v zrcadle. Trpělivým meditováním však myšlení nabývá síly. Člověk má po kratší nebo delší době pocit, že pracuje myšlenkami proti odporu, jako by tlačil prsty do hlíny. Duchovní substanci, do které obtiskuje své myšlenky, budeme shodně s esoterickou tradicí nazývat „světový éter“. Tímto obtiskováním živých myšlenek do světového éteru sije člověk uvědomuje. Dobírá se stupně imaginativního poznání, kterým se mu zjevuje duševní čili astrální svět. Výstižným obrazem tohoto stupně poznání je pečeť. Proto Jan Apokalyptik přirozeně vychází při popisu budoucího vývoje křesťanství a křesťanů na imaginačním stupni apokalyptického dramatu z.obrazu knihy se sedmi pečetěmi.

Další stupeň apokalyptického dramatu, troubení polnic, se připravuje po rozlomení sedmé pečetě. Nastává mlčení, ticho. To je důležitý rys. Zvuky polnic nejsou slyšet zevně, ušima, ale jakoby za mlčením nebo skrze mlčení. Jan líčí před zatroubením polnic další velkolepý obraz: *oltář*, na kterém obětuje anděl kadidlo, jehož dým stoupá spolu s modlitbami posvěcených před Boží tvář. Kadidelnici, v níž hoří oheň z oltáře, vrhá anděl nakonec dolů na zem. Nastává burácení, hřímání, blesky a zemětřesení.

Apokalyptik navozuje nový stav vědomí dalším přiléhavým obrazem. Člověk, který se modlí,

neposiluje pouze myšlení, ale též citění. V obyčejném životě citění není silou poznání. Pocity, pokud nejsou všeobecně jen slabé, s námi hýbou, otřásají duší nebo vedou k Činům, často v rozrušení myslí. Ovládá-li člověk svou mysl tak, že v nitru zůstává v hlubokém klidu (tu se nemyslí na zevní chladnokrevnost, ale na rozvahu duše), může pak prožít vlastní pocity jako jemné otřesy nitra, které v něm probouzejí něco jako vnitřní slovo. Podobně líčil Pavel svůj zážitek ráje. Příléhavým obrazem takových zážitků je zvuk polnice, který člověka budí a proniká až do morku kostí. Tento stupeň poznání můžeme nazvat inspirativním poznáním, jímž se nám zjevuje duchovní svět.

Začátek dalšího stupně opět navozuje velkolepý obraz. Jan ho nazývá velikým a podivuhodným znamením:

sedm andělů, kteří přinášejí sedm posledních ran, jimiž se dovrší Boží hněv. Dnešní slova v nás nevyvolávají

představu o skutečném zážitku Apokalyptika, resp. člověka na dalším stupni poznání. Trochu se tomu přiblížíme, vzpomeneme-li si na situaci, kdy třeba rodič nebo učitel či dokonce osobní nepřítel několika vystíznými slovy označil podstatnou slabinu našeho chování nebo charakteru a jako bleskem jsme se uviděli v jiném světle. Tímto nečekaným zásahem jsme pak byli hluboce otřeseni. Bylo to, jako by blesk a hrom udeřily rovnou do nás, ale zároveň nás osvětlily a vzbudily. V takových osvěcujících a probouzejících osudových ranách, které jsou s to proměnit celého člověka až do hloubi vůle, tušíme Boží „hněv“. Řecké slovo, kterého se v Apokalypse užívá pro hněv — *thymos* — má mnoho významů, od srdce přes mysl, vášeň až k rozhodnutí, a dá se zde nejlépe přeložit jako neoblomná, ale srdcem nesená vůle Boží vést svět k cíli. Ten, kdo dosáhl třetího stupně nadmyslového poznání — poznání intuitivního, splývá celou bytostí s vůlí vyšších světů a žije v jejich cílech. Zjevuje se mu živé nitro duchovního světa.

Sedm andělů přinášejících sedm posledních ran vychází z otevřené *svatyně* stánku svědectví. Jsou oděni kněžským rouchem, čistým a zářícím, a kolem prsou mají zlaté pásy. Dostávají od nejvyšších bytostí kolem

trůnu zlaté nádoby, naplněné Božím hněvem. Celý tento obraz působí vznešeným a úctyhodným dojmem a připravuje naše srdce k tomu, abychom byli schopni poznat v Božích ranách láskyplnou výchovatelenskou vůli, která nás postaví tváří v tvář následkům našeho jednání.

Viděli jsme, že apokalyptické drama vede člověka

stále hlouběji do duchovní skutečnosti, v poznání i v bytí. Každý stupeň se otevírá novým obrazem: proměněným Člověkem, knihou, oltářem a chrámem v nebi. Tyto čtyři obrazy si můžeme sloučit v jeden: člověk, který čte z knihy ležící na oltáři v nebeském chrámu. V této představě lze tušit duchovní předobraz každého pravého kultu na zemi, který má vést od zvěstování duchovních pravd přes obrazné úkony a proměňující slovo až ke sjednocení s Bohem.

Uskutečňování Apokalypsy v dějinách

Nejdřív nás bude zajímat otázka, jak je vůbec možné předpovídat budoucnost. V mnoha ohledech obyčejného života není žádným zázrakem předjímat, co se stane. Je jen třeba znát zákonitosti, podle nichž se řídí nějaký životní jev. Často můžeme co do času či co do množství předem přesně vypočítat výsledek. To však platí v přísnějším slova smyslu jen pro neživý svět nebo astronomické jevy. Už třeba v říši rostlin není možné předvídat všechny jednotlivosti. Zda a kdy ze semene vyroste nová rostlina, zda a kdy vykvete a nasadí na plod, to nelze vědět s úplnou jistotou. S jistotou lze vědět jen to, že z jablka vyroste opět jablko s docela určitými vlastnostmi. Stejně se to má s výpověďmi Apokalypsy. Udává jen všeobecné rysy budoucího vývoje lidstva směrem ke křesťanství.

Ale k čemu jsou nám takové povšečnosti dobré? V dalších částech bych rád ukázal, že tyto zdánlivé povšečnosti nám velmi pomáhají při orientaci v životě. Víme potom, jak máme působit v křesťanském smyslu, kdy třeba máme bojovat proti určitým jevům současnosti atp. Předtím bychom si však měli vyjasnit ještě jinou otázku. Viděli jsme, že čtyři stupně apokalyptického dramatu vyplývají ze čtyř stupňů lidského vědomí, které jsme nazvali obyčejné či předmětné vědomí, pak imaginativní, inspirativní a intuitivní vědomí. To jsou zprvu stupně obyčejného a vyššího poznání, ale v budoucnosti se budou projevovat v podstatných proměnách lidské tělesnosti a celého pozemského okolí. Kdo by třeba neznal jablko a jablko, nepoznal by souvislost mezi jablonořným pupenem, rozvitým listem, květem a zralým jablkem, viděl-li by je jednotlivě. Je to tatáž rostlina, ale ve čtyřech podstatně proměněných formách. Podstata jablka se v nich stále hlouběji ztělesňuje a projevuje v hmotném bytí, zprvu jako fyzický zárodek, potom jako živá, rostoucí bytost. V květu nám ukazuje něco ze své duševnosti a ve vůni a chuti zralého jablka se nakonec zjevuje „jablko“ samo. Podobně se bude projevovat v různých proměnách duše i těla pravý „křesťan“, tzn. Člověk, který neodmítl přijmout do své duše Krista a s ním opravdovou lidskou budoucnost. Nejde zde o nějaké

vyznání, ale o vnitřní skutečnost.

V tomto ohledu žijeme dnes teprve ve stadiu fyzického zárodku, jehož vývojové fáze Jan Apokalyptik naznačuje sedmi dopisy. Přesněji řečeno žijeme asi od doby Mistra Jana Husa v období, na které se vztahuje dopis obci v Sardách. Dopis začíná: „*Andělu obce v Sardách piš: To praví ten, který vlastní sedmero tvůrčích duchů Božích a který drží sedmero hvězd. Poznávám tvé skutky. Máš jméno co živá bytost, ale věz, že ty jsi mrtev. Budiž bdícím a posilni v sobě to, co by jinak také zemřelo, neboť jsem nenalezl tvé skutky naplněné životem před Bohem.*“ (Zj 3,1—2) Zde je důležitý poukaz na smrt jako na moc, která prostupuje celý život. Má však člověka učinit bdícím. Skutečně je vědomí dnešního Člověka zprvu omezeno na znalosti neživého světa. Zákony tohoto světa je člověk s to jasně uchopit a technika, která je dnes všudypřítomným prvkem života, nás vychovává k bdělosti, neboť nebdíme-li, buď technika nefunguje, nebo následuje nezdar, nehoda či smrt. Člověk však žije v nebezpečí, že ztratí souvislost s duchovním jádrem vlastní existence. Tuto stránku má v sobě posílit, aby nesdílela osud smrti, která musí nutně prodchnout ostatní život. Oslovení sardské obce naznačuje, že člověk má najít tvůrčí sílu Božího ducha a spojení s duchovními silami vesmíru. Chtěl bych se jen zmínit o zvláštním jevu naší doby: Je to astrologický humbuk, který prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků každodenně naplňuje duše současníků. Hovoří však o oprávněné skryté touze dnešního člověka po hvězdách. Je ovšem také možno přistupovat k tomu jinak. Velký dánský astronom Tycho de Brahe (pohřben 1601 v Týnském chrámě v Praze) nejen pečlivě pozoroval běh hvězd, ale současně zkoumal, jaký vliv mají hvězdné konstelace na fyzikální a chemické pochody apod. Takové pokusy byly obnoveny teprve na počátku dvacátého století, například pro výrobu léků. To je zárodek „sardské“ kultury, který se má teprve rozvinout.

Znamení zvířete se dvěma rohy

Do velkých cyklů zemského vývoje, naznačených v předchozí části, se vsouvají menší cykly, které se nevztahují na proměny lidské tělesnosti, ale na rozvoj křesťanského vědomí. Proměny vědomí, našeho myšlení a citění, jakož i základních impulsů duše nejsou tak zřejmé jako proměny těla nebo přírody. Snadno je přehlížíme, ale právě jejich poznání je pro nás zvlášť důležité, protože jen takto poznáme svou pozici a svůj úkol v současnosti.

Na jakém místě apokalyptického dramatu se v oblasti lidského vědomí dnes nacházíme? Podstatné

rysy naší doby, které můžeme pozorovat všude, lze vyjádřit dvěma slovy:

osobnost a pokušení zvířetem. (K plnému významu tohoto jevu se vrátíme později.) To nás vede k událostem, líčeným ve dvanácté až čtrnácté kapitole Apokalypsy: žena oděná sluncem, Michaelův boj s drakem, zjevení dvou odpůřících zvířat, ale nakonec i velkolepý obraz Beránka se 144 tisíci na hoře Sión a velká žeň země při zjevení Syna člověka v oblacích. To všechno je obsahem sedmé polnice. Apokalypsa zde předvádí jakoby drama v dramatu, které se dnes odehrává v našich myšlenkách a v pocitech, jež na ně navazují. Nás zde nejvíc zajímá zvíře se dvěma rohy, falešný prorok, který rozšiřuje učení prvního zvířete i draka.

Začněme však ti obrazu ženy oděné sluncem, mající měsíc pod nohama a věncem dvanácti hvězd kolem hlavy. Má porodit syna. Lidská duše, rozumí-li sama sobě, se může v dnešní době skutečně poznat jako bytost, která nepochází z pozemského světa, ale z duchovního vesmíru, a je obdarována duchovními vesmírnými silami. Zvířetník, nebo jinými slovy andělské hierarchie v něm působící, obdarovávají člověka myšlením, slunce citěním a z měsíčních sil pochází lidská vůle. Duševní síly, chápané zároveň jako vesmírné, se nyní mají dostat pod vedení aktivních, mužských sil, zobrazených synem kosmické ženy. O něm se říká, že má pást národy železnou berlou — obraz toho, že lidské já, které se opírá o železo v krvi, má vést člověka ze závislosti na pokrevním příbuzenství. Ne že by příslušnost k rodině či národnosti neměla už žádnou hodnotu, ale má se stát jen duševním odstínem všeobecného lidství. Tím máme před sebou určitý ideál směrodatný pro soukromý i veřejný život.

Ideál by nebyl pravým svobodně uchopeným ideálem, kdyby byl hned všeobecně uznán. Božská moudrost, řídící běh světa, dovolila proto vystoupení odpůřících mocností, aby lidským duším při uchopení ideálu kladly odpor. Teprve po přemožení tohoto odporu bude mít ideál dostatečnou sílu. Není to pohodlná pravda, je to však pravda, která může probudit nejlepší stránky naší vůle.

Jednou z těchto odpůřících bytostí je zvíře se dvěma rohy, falešný prorok. Vypadá jako beránek, ale hovoří jako drak. „A nutí všechny, malé i velké, bohaté i chudé, svobodné i otroky, aby si udělali na pravou ruku nebo na čelo cejch. A nikdo nesmí kupovat ani prodávat, kdo není označen jménem toho zvířete nebo číslem jeho jména. Zde hovoří moudrost. Kdo má rozum, ať hledá smysl čísla tohoto zvířete, neboť je to číslo člověka. Toto číslo je šest set šedesát šest.“ (Zj 13, 16—18) Číslo 666 má různé aspekty.

Zde se spokojíme s jedním z nich, o kterém hovořil už kabalista Agrippa z Nettesheimu (1486—1535). Podle kabalistické tradice použil číselnou hodnotu hebrejských hlásek a řadil po sobě 400 200 6 60. (Hebrejská abeceda nemá hlásku s hodnotou 600.) Hlázky T R V S, odpovídající uvedené číselné hodnotě, se čtou hebrejsky zprava doleva a po doplnění samohláskami vytvářejí jméno Sórat (dlouhé Ó se v hebrejštině zapisuje pomocí písmene V), označující mocnou odpůrci bytost, slunečního démona.

400 200 6 60
 ט ת ו ד

TAU REŠ VAV SAMECH

Čteno zprava doleva: SÓRAT.

K této tradici připojil další důležitý aspekt Rudolf Steiner: Čtyři hlázky S V R T označují zároveň články lidské bytosti. S znamená fyzické tělo, V éterné tělo, 1? astrální tělo a T pozemské (nižší) jáství. Čtenář si může tuto souvislost oživit, pokusí-li se prožít hlázky jako hnutí duše. S lze prožít jako stahující nebo ztvrdzující sílu, V jako vylévající se sílu, R jako sílu, která připomíná duševní vzrušení, a T je gesto, které něco uzavírá a rozhoduje. Jméno Sórat, svůdce člověka, skutečně označuje člověka samého, ale člověka, který zná jako nejvyšší princip pouze pozemské ego, opírající se o tři nižší tělesné schránky. Takový člověk musí odmítnout všechno, co vede k duchovnímu vývoji, musí být nepřítelem duše ve smyslu duše obdarované vesmírnými silami.

Abychom poznali působení této odpůrci moci v současnosti, přiblížíme se její povaze ještě z jiné strany. Proč se jí říká zvíře se dvěma rohy? Vedle jména a jeho čísla existuje ještě znamení, které charakterizuje tohoto odpůrce. Vypadá takto: . Jan Apokalyptik říká, že má podobu beránka, ale hovoří jako drak. Člověku se dostalo vzpřímené chůze, která ho teprve odlišila od zvířat, ze souhvězdí Berana, znamení nejsilněji stoupajícího Slunce, jehož působnost znak Berana napodobuje . Bodem lidského těla, z něhož vychází napřimování, je čelo. Pozvedáváním pohledu začíná napřimování malého dítěte. Bod, z něž se díváme na svět, nejjasnější bod našeho vědomí a předpoklad vzpřímené polohy, se nachází na čele nad kořenem nosu uprostřed mezi očima. Znamení Berana tudíž neseme napsané na čele. Poznáváme v něm také horní část znamení apokalyptického zvířete. Jeho znamení můžeme rozluštit

jako čáru označující nos a jeho vyústění do čela. Další úvahy ukáží, že to není pouhá hra s libovolnými tvary.

V posledních letech byly zveřejněny různé nové poznatky o stavbě lidského mozku a jeho souvislosti s duševním životem člověka. Evoluční základ mozku tvoří mozkový kmen, společný všem zvířatům počínaje obratlovci, který reguluje základní funkce těla, jako jsou dýchání, výměna látek, reflexní pohyby apod. Další část mozku umožňuje citové reakce. Vyvinula se ti prvních savců z čichového laloku. (Ne nadarmo používáme v češtině slovo cítit jak pro vnímání čichem, tak pro hru pocitů.) Čich třídil původně předměty podle jednoduchých kategorií: jedlé či nejedlé, pohlavní partner či ne, nepřítel či kořist. Nová část mozku, limbický systém, obohatila duševní život o pocity, jako jsou třeba strach či zlost nebo uspokojení a uvolnění, a převzala regulaci tělesných projevů pocitů, jako například vyměšování hormonů a pod. Pocity byly ještě řízeny instinkty, i když se už vyvinula primitivní paměť, která zjemňovala a rozrůžňovala pocity a následující reakce. Tato část mozku, zvláště tzv. corpus amygdaloideum, je také u člověka nástrojem emočního života.

U člověka se potom vyvinula třetí část mozku, neokortex, který je základem myšlení a tím vši lidské kultury. Z této části mozku nás nejvíce zajímá oblast, která leží za čelem, prefrontální laloky. Nejnovější výzkumy ukázaly, že jsou úzce spojeny s oblastí corpus amygdaloideum a s dalším limbickým systémem, částmi, které odpovídají za vyvolání emocionálních reakcí. Prefrontální laloky, jejichž pravá a levá polovina mají protichůdnou působnost, jsou přitom něco jako protihrači limbického systému, hodnotí emocionální reakce, cíleně je posilují nebo je tlumí či úplně potlačují. Je-li tato část mozku poškozena, působí člověk bezcitným a netečným dojmem. Nemůže hodnotit věci ve vztahu k sobě samému. Nemůže se rozhodovat a jednat cílevědomě, neboť neví, co věci pro něho osobně znamenají. Člověk ztrácí to, co nazýváme osobností.

Mozek není duše, ale je orgánem, který duši umožňuje tělesný projev. Za čelem tedy leží orgán, který umožňuje pozemskému já, naší osobnosti, aby se projevila tělesně. Je to bod, ve kterém člověk uchopuje sám sebe. O tento bod se dnes vede duchovní boj — zatím v našich myšlenkách — zda ho obsadí apokalyptické zvíře se dvěma rohy, nebo zda tam zasvítí pečeť Beránka Božího.

Co to znamená? Přečtěme si úryvek z knihy Daniela Colemana Emocionální inteligence: „Když se vyvolá nějaká emoce, prefrontální laloky hned jakoby

analyzují zisk i risk všech možných reakcí a vyhodnotí jednu z nich jako nejlepší. U zvířat jde o odhad, kdy mají zaútočit a kdy prchnout. U nás lidí jde o to, kdy máme zaútočit a kdy prchnout, a krom toho také o to, kdy máme chlácholit, přemlouvav, žadonit o sympatii, mařit něčí úmysly, provokovat pocity viny, bědovat, předstírat statečnost nebo ukazovat opovržení, zkrátka jde o celou zásobu emocionálních pletich.“ (D. Coleman: *Emotional Intelligence*) Autor — který jinde ve své knize přináší velice zajímavé a užitečné postřehy a poznatky — zde paralelizuje chování člověka s chováním zvířat. Člověk je jen vychytralejší a má mnohem bohatší zásobu reakcí než zvíře, ale v zásadě se podle něj lidské chování od zvířecího neliší. Jde o to, „kdy máme zaútočit a kdy prchnout“, nebo podle třídění čichu: je nějaká věc pro nás jedlá či nejedlá (způsobuje utrpení či uspokojení?), jde o sexuálního partnera či ne, je nějaký člověk pro nás nepřítelem či kořistí?

Může nám z toho být nevolno. Mínil to Coleman skutečně tak? Myslí přísně darwinistickým způsobem. To je zásada jeho vědy. Podle ní probíhala evoluce bojem o přežití, který umožnil přirozený výběr nejlepších exemplářů nějakého druhu a předání jejich genů další generaci. Člověk má proto celou historii ve svých genech. Má v sobě i chování zvířat — boj o přežití — jen ho obohatil o myšlení a třeba o „emocionální pletichy“. Tento způsob dnes obecně uznaného vědeckého myšlení vychází z určitého zkratu: čich, v němž působí původní zvířecí instinkty, potřebné pro život, se bezprostředně spojuje s myšlením, vlastně si myšlení podmaňuje a řídí. Myšlení samotnému se dostává instinktivních, zvířecích rysů. Probíhá v kategoriích bud, —anebo. Nakreslíme-li si zkratové spojení čichu s myšlením jako znak, vyjde čára spojující nos s čelem, znamená apokalyptického zvířete se dvěma rohy (viz str. 16).

Apokalyptické zvíře ve dvacátém století

Darwinova kniha o původu druhů, ve které se objevila myšlenka evoluce, znamenala ve své době významný pokrok přírodních věd. Poprvé bylo možné vědecky vysvětlit příbuzenské vztahy v říši rostlin a zvířat a později zahrnout i člověka. V Darwinově době však bylo možné podat myšlenku evoluce jen v materialistické podobě. Ještě dlouho poté existovala pouze volba buď přijmout evoluci v této formě, nebo ji odmítnout. Dnes se vyvinuly přírodní i duchovní vědy do té míry, že lze spojit evoluci s duchovním názorem na svět, který nakonec teprve v úplnosti vědecké nálezy vysvětluje.

Darwin a jeho následovníci potřebovali jako motor evoluce boj o přežití. Tato myšlenka prošla pak ve

dvacátém století zvláštní proměnou.

Stala se základem dvou ideologií, které potom vedly k hrozným společenským poměrům, k válkám a k masovému vyvražďování lidí. Je to jednak komunismus a jednak nacismus. Oběma ideologiím je společné to, že vystupovaly s velkým nátlakem a vyžadovaly, aby byly přijaty s emocionálním zápalem. Ten pak vedl jejich přívržence stále blíž k moci. Tyto ideologie rozřídily lidi — podobně jako čich — do jednoduchých kategorií: buď — anebo! V tom poznáváme stopy apokalyptického zvířete.

Komunismus se vědomě odvolával na materialistickou vědu a její evoluční učení. Byl jejím nejdůslednějším systémem. Boj o přežití jednotlivých zvířecích exemplářů se v lidském společenství na základě vývoje ekonomických poměrů proměnil v třídní boj, který byl korunován vítěznou komunistickou revolucí. Nemusím se zde o tom rozepisovat. Tyto skutečnosti jsou až příliš dobře známé. Připomněl bych jen to, že člověk byl zredukován na vykonavatele výrobních plánů s několika duchovními potřebami, které však za něj určila strana. Osobnost se nemohla projevit samostatným myšlením, ale jen nadšeným následováním všemoudrosti strany. V praxi to byla „moudrost“ toho, který se ve straně uměl nejlépe prosadit a vytlačit soupeře. Hrozným příkladem jsou Stalinovy čistky z let 1933 až 1937, které měly za účel úplné zlomení osobního svědomí. U nacismu není na první pohled zřejmé, že stavěl na podobných základech, neboť jeho učení bylo ozdobeno různými mýtickými prvky. Ideologický původ nacismu nacházíme u cisterciáckého mnicha Jörga Lanze z Liebfelsu. Požadoval nové šlechtění árijské rasy a vymýcení všech cizích dědičných prvků, hlavně židovských, které tuto rasu kazí. Účelem tohoto šlechtění nebylo nic menšího, než navrátit příslušníkům árijské rasy jasnozřivost prostřednictvím očištění krve. V Hitlerovi si tato ideologie našla vykonavatele, který se cítil povolán a opatřen úkolem samou Prozřetelností. Ani o Hitlerovi se zde nebudeme rozepisovat. Věc je poměrně složitá. Ale chtěl bych opět připomenout jeden důležitý rys. Hitler uměl hrát na národní vášně Němců. Měl skutečně „nos“ na to, aby masy oslovoval tématy, která dokázala vyprovokovat emoční výbuchy lidí. Ti pak měli pocit, jako by jim Hitler hluboce rozuměl a uhodl jejich nejtajnější přání. Prostřednictvím národních vášní však vlastně oslovoval pohlavní pudy, které jsou s nimi úzce spojeny. Hitler byl přesvědčen, že německý národ nebo germánská rasa má velké poslání, a proto musí zvítězit nad každým nepřítelem. Když potom zjistil, že německý národ v boji o přežití

podlehl nepřátelům, chtěl ho sám úplně vyvraždit, neboť takový slabý národ nemá už žádné oprávnění žít dál. Tady vidíme démonickou proměnu darwinistických myšlenek.

V komunismu a nacismu máme před sebou určitou polaritu, v níž poznáváme dvě stránky působení apokalyptického zvířete. V komunismu je to spíš stránka myšlení, které se však zcela omezuje na hmotný svět a tím nakonec propadne instinktům. V nacismu jsou instinkty oslovovány přímo a následně se zdobí zdánlivě logickými myšlenkami. Tyto dva ideologické systémy na sebe narazily během druhé světové války a nepředstavitelným způsobem znásobily utrpení a oběti lidí. Dnes jejich hrůzy pominuly, nelze však říci, že by už vymizel jejich předpoklad, myšlenka boje o přežití.

V této souvislosti je významný jeden postřeh. Druhá světová válka způsobila kromě všech hrůz také ohromný rozmach techniky. Už příprava na válku soustředila celý průmysl na výrobu válečného materiálu. Inženýři vyvinuli nové výkonné tanky a letadla. Za války pak byly v Německu vyrobeny první balistické rakety. Ve Spojených státech zhotovili první atomovou bombu a Britové měli už na začátku války počítač na dešifrování německých tajných kódů. Tzv. studená válka v druhé polovině století přidala mimo jiné ponorky s jaderným pohonem, satelity a kosmické stanice s dokonalým dozorem nad celou zemí a počítačovou techniku se vším, co dnes známe — také internet vznikl z vojenských potřeb. Je vidět, že studená válka jako zvláštní podoba boje o přežití vyburcovala národy k největším vědeckým a hospodářským výkonům.

Dnes se tato myšlenka ukazuje ještě v jiném rouchu, v tržním hospodářství. Boj o přežití dnes probíhá mezi podniky a vede se na třech trzích: na trhu zboží, práce a kapitálu. Vznikla nová ideologie investiční hodnoty podniku — v zájmu zvýšení své investiční hodnoty musí být podnik schopen prosadit se na všech třech trzích. Musí prodávat své zboží výhodněji než konkurence, musí přitahovat nejlepší pracovní síly a kapitál. Na první pohled se to nezdá ani tak zlé, protože to vybízí průmysl k dobrým výkonům. Při všestranném pohledu na věc se však ukazuje její nelidská, zvířecí tvář.

Na trhu zboží se musí podnik prosadit výhodnějšími obchody. Není vůbec řečeno, jestli je zboží kvalitní nebo šunt. Vyrábí se mnoho dobrého zboží,

ale zároveň nesmírně mnoho zboží, které člověk nepotřebuje, nebo které mu dokonce škodí. Myslím zde hlavně na děti. Boj o podíly na trhu se vede hlavně reklamou, která často nabývá nechutných

forem oslovujících nejnižší pudy a neustále tvrdí, že k uspokojivému životu stačí hmotný požitek. Podniky se musí také snažit o minimalizaci nákladů. Proto nahrazují člověka stroji nebo lacinější výrobní silou z rozvojových zemí a snaží se přebírat co nejméně sociální odpovědnosti za své zaměstnance. To všechno vede k duchovnímu a sociálnímu zblácnění.

Málokdo pocítuje, že samotný pojem trh práce je nelidský. Musíme-li prodávat svou pracovní sílu, musíme prodávat sebe a jsme otroky. To se různým způsobem zakrývá, třeba dobrým platem, ale nevědomky vládne na trhu práce strach, že přijdeme o místo nebo že zůstaneme bez práce se všemi deprimujícími příznaky. Kdo má zaměstnání, pracuje proto často přes čas, v případě nemoci se neodvažuje pořádně doléčit a neustále se zaměstnává problémy své práce, jen aby „přežil“. Nejnovější studie ukazují, že takový život, týkající se všech vrstev zaměstnanců až k nejvyšším manažerům, způsobuje miliardové ztráty zneužíváním léků a podobných prostředků.

Přitažlivost podniku na trhu kapitálu znamená, že hlavním motorem hospodářství není uspokojování skutečné poptávky lidí, vyplývající ze samotného člověka (poptávku lze i uměle vyvolat), ale osobní zisk, neboť akcionář investuje tam, kde si slibuje největší nárůst peněz.

Dnešní ideologie se liší od předchozích tím, že nelze ukázat na diktátora. Je úplně anonymní a působí uvnitř celého dnešního života. Ani akcionář nemůže vybočit z pravidel kapitálového trhu a je jeho otrokem. „Nikdo nesmí kupovat ani prodávat, kdo není označen jménem zvířete nebo číslem jeho jména.“ Tím spíše je třeba poznat, že jde o myšlenky, které však jsou s to člověka úplně zotročit a svést na scestí. Apokalyptické zvíře se dvěma rohy působí i dnes.

Fyziologie svobody

Působení falešného proroka nám má klást odpor, abychom se vědomě spojili s ideálem člověka. Hlavním prostředkem tohoto odporu člověka je zkrat mezi myšlením a osobními emocemi, které pocházejí z čichu a dávají myšlení instinktivní, zvířecí ráz. Tam musí Člověk začít a přerušit tento zkrat.

Popsané myšlení se pohybuje v kategoriích „buď — anebo“. Má však v sobě i významný zárodek lidské budoucnosti. Co kdybychom neuměli rozlišit dobro a zlo? Začínáme-li posuzovat své zážitky podle toho, co je na nich podstatné a co ne, začínáme v sobě tvořit nový smysl. Co je podstatné a co ne, to nezávisí na nás, na naší zálibě či odporu. Nezávisí to ani na našich zájmech či osobních omezenostech. Časem

začneme vnímat podstatu věcí, které se nám zjeví ve své opravdové hodnotě. Myšlenky se stanou nádobou čisté pravdy a duše se začne cítit spřízněná s kosmickou ženou. Když později k rozlišení podstatného od nepodstatného připojíme správné ohodnocení toho, co se nám zjevuje, tedy úctu k pravdě a odpor k nepravdě, a když se dále budeme snažit vědomě řídit své duševní síly a vnímat všude zárodky dobra, stane se z bodu na čele, kde sídlí nejjasnější vědomí, ohnisko svobody. Potom bude člověk moci vnímat hodnotu svých myšlenek pro celek světa.

K takovým myšlenkám řekne srdce rádo své „ano“. Připojuje osobní zkušenosti i nadšení a rozhodnost k činu, ale tyto emoce už nevyplývají z instinktu, nýbrž ze svobodné odevzdanosti srdce. Takový člověk je opravdu svobodnou osobností a úplným opakem člověka označeného cejchem nebo číslem apokalyptického zvířete. Na jeho čele, jako na čele 144 tisíců na hoře Sión, září pečeť Beránka Božího, který nakonec zvíře překoná.

Sedmá polnice, která začíná obrazem kosmické ženy, končí záhadným obrazem: na oblacích přichází Syn člověka, aby požal zemi. Hrozny na vinici země se sklízají a za městem lisují. Z lisu vytéká krev, která sahá až po uzdy koní na vzdálenost tisíc šest set honů.

Co to znamená?

Budoucnost světa závisí na svobodné vůli člověka. Tím, zda budeme následovat apokalyptické zvíře nebo Beránka Božího, rozhodneme o tom, jakou úrodu přineseme ze země do duchovního světa. Úroda země dozraje v podobě chleba a vína. Konečný obraz krve, která vytéká z lisu a dosahuje až po uzdy koní, tuto skutečnost doplňuje. Kůň představuje v jazyce Apokalyptika určitou stránku inteligence. Myšlenky mají svůj obsah samy od sebe, ale člověk je váže k sobě podle osobních kritérií. Může přitom jít za pravdou nebo sledovat pouze osobní cíle. Může použít logiky shodující se se skutečností nebo logiky omezených osobních záměrů. Kůň — asociativní síla inteligence — potřebuje uzdu, aby došel ke správnému cíli. Vzdálenost, na kterou dosahuje krev až po uzdy koní, bychom ušli za tři a půl dne nepřetržité chůze. To je doba, ve které má člověk po smrti kolem sebe obrazy uplynulého života a chápe jejich hodnotu pro celek světa. O tom živě svědčí zážitky učiněné v blízkosti smrti, jichž je dnes zaznamenáno velké množství. Logika posmrtného života dává našim myšlenkám pravý směr. Je zároveň osobní i všeobecná. Takovým myšlením člověk překoná apokalyptické zvíře a přinese z pozemského bytí pravou úrodu. V tom spočívá úkol naší doby.

I slyšel jsem hlas s nebes: „Piš: Blažení mrtví kdo umírající pociťují v sobě Krista. Ano, praví Duch, v míru duševního bytí dojdou odpočinutí 4 neboť jejich skutky se s nimi budou dále proměňovat.“

Zj 14,13

Patmos – cesta do Řecka

GÉRARD KLOCKENBRING

V půl páté nás vzbudil signál ohlašující příjezd lodí. Vstříc lodí vyrazily s četnými výkřiky a voláním čluny, naložily materiál až po okraj, a my jsme nastoupili do loďky pro pasažéry. Přepadá nás myšlenka: je to opravdu tady? — Máme však takovou vnitřní jistotu, ostatně tamhle stojí v loďce mnich s dlouhými vousy a nestříhanými vlasy pod kulatým baretem. Nemůže to být nic jiného než opravdu Patmos.

Vystupujeme, nějaký muž nás chce na oslech odvézt k monastýru, ale my odmítáme. Neměl by tam vzhůru člověk putovat pěšky a sám? Volíme tedy ulici dlážděnou širokými kameny, která vede mezi neskutečně bílé zářícími domy, potom tiše stoupá mezi zahradními zdmi také natřenými vápnem, mezi fíkovníky a olivovníky a pak zase mezi holými šedofialovými lávovými balvany. V první zatáčce jsme se zastavili. Na druhé straně vychází se vši energií slunce. Již žádný vánek z bouřlivé noci. Slunce — klidné a velké — vypadá jako okrouhlý ostrůvek před protilehlým výběžkem ostrova. Vlevo dole leží přístav, sotva po několika stovkách metrů za malým pahorkem opět moře a dále Samos, kde se narodil Pythagoras. Na obzoru za vodní plochou se nehybně třpytí v bílé svítícím novorozeném slunci asijské hory, tam nahoře Milét, tamhle někde snad Efez.

Pak pohlédneme opět napravo. Naše cesta směřuje znovu vzhůru. Opět se na ní kupí bílé se třpytící čtverhranné domy a kolem se hrdě vypínají hradní zdi kláštera z 11. století. Máme se vypravit nahoru? Ach, chtěli bychom přece nalézt jeskyni. Tamhle na stráni leží několik domů. Zdá se, že k nám mluví předtucha. Tam půjdeme. Postranní cesta nás odvádí z ulice. Blahovičníky, cypřiše. A tady otevřené dveře, nad nimi starý

plechový štít s vyobrazením orla s otevřenou knihou a s počátečními slovy z evangelia svatého Jana. Vstupujeme. Dlouhá chodba se stolem, židlí a pohovkou. Vpravo dvoje zavřené dveře, vlevo dvoje otevřené. Procházím jedněmi: dvůr s květinami, malé schodiště, dveře, zase dvůr, střecha, malý průchod, zase schody, průjezdy, dveře, průchody, výhled na moře. Kde to jsme? Nikde nikdo — všude klid. Jsme snad v orientální pohádce? Tu jsme zaslechli kroky. Přichází nám v ústrety mladý muž, říká něco, z čeho rozumím jen slovo spélos nebo něco podobného. Nai! — ano. A nyní jdeme skutečně těmi malými stupínky, schody a dvorky dolů ke skále a k bráně kaple pod skalou. Vstupujeme. Dva mniši, jeden hubený mladší a jeden dobromyslný starší, který přistupuje k nám. „Homileite gallika? — Parlezvous francais?“ To bylo uvítání. Poté: „Voici la grotte de l'Apocalypse.“ — Uprostřed prostoru, v němž klenutí klesá do jeskyně a napravo se znovu pozvedá, stojí sloup, který prostor rozděluje do dvou kaplí: vpravo v zadní části místo, kde údajně ležel Jan, kolem místa jeho hlavy stříbrná aura, jakou můžeme vidět také na ikonách. Podél místa, na němž ležel apoštol, ikonostáze s Janem, Spasitelem, Bohorodičkou, s apokalyptickou ženou a drakem, s Michaelem. Za ní malý tmavý oltář. Vlevo souběžně druhá kaple, na straně, na níž je jeskyně uzavřena zdí, jejíž okna hledí na protilehlé rameno ostrova a na Malou Asii. Je vyzdobenější, o něco prostornější, na zdech několik fresek s motivy Apokalypsy. Nad okny, východním směrem, jména sedmi sborů a příslušná slova: ho nikón — „kdo zvítězí...“ Oba oltáře jsou orientovány zřejmě k jihu. Vycházející slunce zasvitne vždy do jeskyně. Četné žlaby dokazují, že dříve byl kámen vlhký a že se zde uchovávala posvátná voda. Dobrý mnich, otec Theofanes, nám ukázal tři trhlíny, které se prý ve skále vytvořily a zase zavřely, když se událo Zjevení, pak odešel a mladší mnich četl ještě nějakou dobu litanie. Bylo obdivuhodné, s jakou hbitostí uměl odříkat stovky a stovky Kyne eleison, aniž by se zadrhnul. Lze si představit, s jakou pronikavostí vštěpuje takovéto modlení člověku určité duševní stanovisko. Pak odchází také on a my se můžeme ve vši tichosti odevzdat tomuto místu a číst společně Obřad posvěcení člověka. Tu najednou mizí celá řecká přírodní duchovnost a určitá euforie, kterou jsme prožívali. Zcela hluboko jsme opět svázáni se svou tělesností, ale také zcela svobodni. To, co jsme tušili na Areopagu, prožili v Korintu, se zde stalo tak silným, že víme: už nepojedeme do Řecka, do Olympie a podobně, nýbrž co nejrychleji na západ, neboť tam je ten prostor, ve kterém může původní impuls dnes dál žít a být pěstován, právě v odloučenosti od přírodní a pokrevní duchovnosti. Na tomto místě se dotýkají prapočátek se současností. A člověk, byť jako nositel nejmodernější, současné formy křesťanství, ba dokonce tím spíše jako jeden z těchto nositelů, se cítí přijat, odsouhlasen, chtěn, očekáván. Na všech jiných místech zažijete nanejvýš předchůdce, ty, kteří připravovali cestu. Zde v nejvnitřnějším prazákladu Nositele impulsu, do něhož teprve usilujeme nejprvnějšími klopotnými pokusy dorůst. Obřad posvěcení a Apokalypsa. Naše nejvnitřnější nitro.

Když jsme pak zase vyšli nahoru, nabídl nám dobrý otec tureckou kávu a po krátkém rozhovoru také jediný malý pokoj pro hosty kláštera. Nelze ani vyjádřit, jak vděční jsme byli. Lehli jsme si na velice prosté postele, abychom si za prvé uspořádali své vzpomínky, ale také abychom znovu našli rytmus pevniny. Protože námi pořád ještě zmítala noční bouře. Odpoledne ve tři hodiny jsme šli do kláštera a zúčastnili se bohoslužby. Byli jsme při ní svědky, jak se mohou duše povznášet ve vznášejících se, vanoucích tónech a nořit se do nadosobních harmonií, aniž by si toho naprosto samy byly vědomy. Zdejší pěvec zpíval právě tak, jako když tluče slavík. Jeho hlas byl jen nástrojem této objektivní hudby a on se vznášel někde velice daleko. Později, když jsme ho znovu spatřili v civilu, už toto odevzdání neměl. Není to tedy osobní. Možná tímto obřadem stále ještě vane cosi orfického: člověk dává zaznít tónům a propojuje tak duše do harmonie s tóny světa, které bezprostředně, bez přítomnosti já, duši harmonizují. Když se já vrátí, zmizí také harmonie.

Zažili jsme to rovněž na zpáteční cestě. Na lodi s námi byl jeden mnich z Apokalypsy. Krásné, klidné letní počasí prozářilo celý den. Večer se rozhostilo naprosté bezvětrí. Blýskání v dáli. Jen mír a klid.

Náhle ve čtyři hodiny strašná rána, jedna dvě velké kapky deště a pak nás zcela obklíčily blesky zároveň s drásajícím úderem hromu. V mžiku jsme se ocitli v nejmohutnější bouři. Lilo jako při průtrži mračen, zvedl se vítr, loď se kymácela nahoru dolů. Nevýslovná panika se zmocnila žen a dětí, mladých i starých, psů, koček, kuřat, všichni divoce prchali do podpalubí s bednami, košíky, matracemi a dekami křičíce, skučíce, modlíce se, nadávající. Lidi zachvátila mořská nemoc. Hotové dopuštění. Bouře vyla v lanoví, kolem dokola vřely vlny, pravidelné vrčení lodního motoru bylo jen slaboučkým podtónem, který člověk zaznamenal pouze v přestávkách. Nebe sesílalo blesk za bleskem a doprovázelo je duněním. Žádné vyjasnění kromě neustálých růžových, fialových, nebesky modrých blesků, ve kterých vlny vypadaly jako temní hadi. A pak, úplně nahoře nad námi, šedomodrá skvrna, potom pastelově jemný mrak, který se zbarvuje světle Červeně a úplně pozvolna, s nastupujícím mírem, východ slunce.

KARLŠTEJNSKÁ APOKALYPSA

Apokalyptická doba

KAREL DOLISTA

Ze Zjevení sv. Jana známe okultní číslo 666, jímž Apokalyptik charakterizuje mocnou odpůrčí bytost. Chápeme-li toto číslo jako letopočet, pak rok 666 je rokem, kdy v bohaté novoperské říši v akademii v Gundéšápúru si tato bytost rozvojem materialistické vědy utváří ideové předpoklady pro své zničující protilidské dílo. Dvojnásobkem čísla 666 je 1332. V tomto roce je šestnáctiletý Lucemburk Karel pasován na rytíře. Je to rok, kdy se opět odpůrčí bytost hlásí o slovo. Z vlastního životopisu Karla IV. víme, že v roce 1332 prodělal jakýsi „křest ohněm“ ve své první bitvě u San Felice v Itálii, kde málem přišel o život. Karlovi bylo tehdy šestnáct let. O dalších šestnáct let později, v roce 1348, zakládá během jednoho jara dvaatřicetiletý římský a český král Karel Nové Město pražské, univerzitu a Karlštejn.

Tato doba byla mocným přelomem věků a lze ji tak v určitém ohledu srovnat s tím, co prožíváme nyní na samém konci 20. století. Karel žije a vládne v době „avignonského zajetí papežské kurie“ a mravní korupce mnohých prelátů, v době počínajícího moderního materialismu. (V roce 1378, kdy císař Karel umírá, vypuklo papežské schizma, které se stále prohlubovalo. Tak v roce 1409 již existovali tři údajní náměstci Kristovi na zemi – jeden v Avignonu, jeden v Římě, jeden v Pise – kteří se vzájemně proklínali a posílali k čertu a představovali tak jakýsi opak Sváté Trojice. V té době se Antikrist hledal právě na papežském trůně. Číslo 6 je značkou zla, číslo 666 vrcholem zla. A právě toto číslo viděli někteří v papežském titulu Vicarius filii Dei Náměstek Syna Božího. Sečteme-li všechna latinská písmena, která jsou zároveň číslicemi –VICARIVS FILII DEI – dospějeme právě k tomuto číslu: DCLVVIIIIII 666.) Mnozí jasnozřiví mniši a jeptišky již dříve předpovídali, že božský svět bude lidstvo brzy varovat otřesnými nepřehlédnutelnými znameními před stále pokračujícím vzdalováním se od Boha. A jak prorokováno, tak se také stalo. Roku 1337 se zděšeným lidem nejprve ukázaly komety, které byly chápány jako „nebeské metly“, ohlašující blízký soud a očistu. Následovala sluneční zatmění i zatmění Měsíce, rovněž chápána jako chmurná předzvěst blížící se zkázy. Poté náhle strašlivé množství kobylek zničilo úrodu na širokých pásech země, přes niž se přehnal. Zkáza pokračovala léty, v nichž se střídala sucha s neúrodou — tedy hlad a drahota. Sucha vystřídal další extrém, mohutné přívaly vod, záplavy a povodně. Úroda vzala za své, nevzešla v letním chladu nebo shnila ve vlhku. K tomu se přidal ještě epidemicky se šířící tanec svatého Víta, nevyléčitelný a hrůzu budící. Koncem roku 1347 vypukl v přístavu Messině veliký mor, zavlčený sem od Černého moře. O rok později se rozšířil po celé Evropě a zkosil třetinu jejího obyvatelstva. V létě téhož roku si ohromné zemětřesení vyžádalo mnoho tisíc mrtvých.

Francií, Itálií i Německem táhnou flagelanti neboli mrškači, budící masovou hysterii, podněcující pronásledování Židů. V krutém sebetřýznění se spatřuje pokání za hříchy lidského světa. Města uzamykají své brány před těmito fanatickými houfy. K tomu všemožné zástupy radikálních kazatelů pokání, vizionářů, stále více proroků zkázy a zvěstovatelů zániku světa, blouznících sektářů, kteří ještě jako duševní mor šířili hrůzu pověřivých a hmotným nedostatkem trápených lidí. Se smrtí před očima, která se mnohým jevila jako veliké nic, se tito zoufalí tonoucí a pološilení vrhali na jediné, na tělesný požitek. Zmocňovali se osiřelých majetků mrtvých. Hledali, jak v nejkratší době ještě dychtivě vychutnat slasti života, dříve než je pozře „černá smrt“. Všude rozpadlé vsi, zpustlá pole, prázdné kláštery, zdivočelá stáda, téměř žádné pracovní síly, které by se postaraly o to, aby v příštím roce vzešla úroda. Stavby katedrál jsou zastaveny. Petrarka volá: „Ó šťastní, kdo se narodíte po nás, nepoznáte takové propastné bědy a naše svědectví budete číst jako bajky“.

V říjnu roku 1348 si francouzský král Filip VI. vyžádal od lékařské fakulty Sorbony vyjádření k této epidemii, budící obavy z náhlého vymření lidstva. Doktorů přirkl příčinu jisté konstelaci z jara roku 1345, k

tornu však zdrženlivě dodali, že je třeba počítat i s důvody, „které zůstávají okultně skryty i těm nejjemnějším duchům.“ Též arabští lékaři v Cordobě a Granadě se shodovali s míněním pařížských autorit. Matteo Villani, italský kronikář, to vše pokládal za novou potopu světa. A mezi „sprostým lidem“ se všude říkalo, že to je boží soud a trest nad zkaženým světem. V září to papež ještě potvrdil bulou.

Již léta předtím, než se vnitřní zkaženost doby začala projevovat též zevně v epidemiích, bídě a přírodních pohromách, mluvili Boží přátelé (nábožensko-mystické hnutí z horního Porýní) o tom, že duchovní svět chce korigovat svět pozemsko-smyslový v jeho vzdalování se božství. Ještě než mor vůbec začal, vyslovil se o tom jasně Johannes Tauler. Neustále pranýřoval vytrácející se víru, především smrt lásky v lidech, sobectví, které je pouze důsledkem vnitřního odumírání skutečného lidství. Prý nadešla doba, v níž se nás musí zmocnit veliké trápení a bída, jak to líčí Janova Apokalypsa. Dávno předtím, než se to začalo zevně projevovat, naléhavě varoval nikoli před tresty, nýbrž před výchovnými a budícími prostředky duchovního světa — zákonitě nutnými požáry, záplavami, zatměními, bouřemi a zkázou, před časy rapidního zdražování a bídou celých národů. Říká, že jen velké sebezpytování a vnitřní duševní proměna mohou ještě zastavit blížící se očistný soud. Když vypukla „černá smrt“, zůstal Johannes Tauler přes pronásledování, které musel ze strany štrasburského biskupa trpět, ve městě, aby pomáhal potřebným uprostřed tisíců, které se ocitly bez kněze poté, co se jich zmocnil mor. Tauler do hloubi duše oťřesen říká, že došlo k tornu, před čím neustále varoval jako před důsledkem vnitřního odumření. Nyní ještě naléhavěji než předtím zdůrazňoval, že nedojde-li ke změně vědomí, bude se muset vše ještě strašlivěji opakovat. Energicky vystupoval proti kazatelům, kteří požadovali, aby se lidé odebrali do odloučenosti, aby se bičovali, postili a činili pokání útekem před světem. Tauler je nabádal, ať raději slouží nesčetným nemocným a ztraceným, ať tyto nebohé nenechávají opuštěné, nýbrž konečně lásku a moudrost také denně žijí, neboť to žádají znamení doby.

Ve 14. století se na univerzitách, mezi klérem i měšťanstvem rozmáhá materialismus. Rodí se první kapitalismus. Dva zásadní lidské typy charakteristické pro vrcholný středověk — kněz a rytíř — ustupují měšťanstvu a prvnímu úřednictvu, obklopujícímu panovníky světské i duchovní, kteří jsou často obojím zároveň. Poté, co se francouzskému králi Filipovi podařilo přetáhnout papežství do Avignonu ve svou osobní mocenskou sféru, splývá juristicky formovaný typ klerika s duchovně merkantilním. Kněží se stávají obchodníky a kramáři, kteří handlují a smlouvají, vybírají daně a poplatky a spekulují.

Zvláštním případem v zacházení s kapitálem jsou však templáři. Ideální rytíři, vzorní bankéři a obchodníci, stejně tak i tvůrci nejrůznějších sociálních forem a zařízení, k tomu přísní mniši a křesťanští okultisté v jednom. Svým hospodařením a životem ukázali, jak se křesťanství a kapitalismus dají spojit ve prospěch lidí. Zánikem templářů je Evropa na sociálním poli materialismu obětována. Po jejich bezbožném zničení králem Filipem a papežem nemůže již žádný křesťanský impuls utvářet v sociální oblasti protiváhu k tomu, co se nadate šíří z Avignonu. Vznešený ideál křížových výprav — snaha nalézt pravé křesťanství a jeho spirituální zdroje daleko od zkorumpovaného Říma, přímo ve Svaté zemi — v křesťanském světě skomírá.

Právě v roce, kdy v západní a jižní části Evropy řádí mor, buduje Karel IV. svůj hrad Karlštejn. V takzvané Malé věži, budově stojící mezi níže položeným palácem a výše položenou Velkou věží, skrývající v sobě kapli sv. Kříže, se nachází kaple Panny Marie, na jejíchž stěnách jsou zčásti dochovány malby líčící výjevy z Apokalypsy Sv. Jana.

Původním záměrem Karla IV. pro využití prostoru této kaple bylo něco jiného. Co, to se asi už nikdy nedovíme. Během stavby hradu došlo totiž ke změně původního plánu a prostor v nejvyšším patře Malé věže byl rozdělen příčnou stěnou na dvě části. Tak vznikla kaple s přilehlou sakristií.

Výmalba stěn se nedochovala ve své celistvosti, jde dnes o pouhé torzo. Na stěnách jsou zčásti dochovány i latinské nápisy, které byly namalovány pod jednotlivými scénami.

Například dvě řady obrazů, které ilustrují texty nadepsané nad nimi či vepsané mezi ně. Stojí zde: „I zatroubil šestý anděl: uslyšel jsem hlas ze čtyř koutů zlatého oltáře před Bohem. Ten hlas promluvil k šestému andělu držícímu polnici: Rozvaž ty čtyři anděly, spoutané při veliké řece Eufratu! Tu byli rozvázáni ti čtyři andělé, připravení na hodinu, den, měsíc a rok, kdy mají pobít třetinu lidí...“ (Zj 9,13—15) Vzpomeňme, že stavba Karlštejna byla zahájena v roce 1348, kdy vypukl mor, který zahubil třetinu evropského lidstva. Mikuláš Wurmser, malíř činný na Karlštejně, přišel ze Štrasburku, kde působil Jan Tauler, a výzdoba kaple spadá do doby řádění moru na jihu a západě Evropy.

Avšak i ve Velké věži Karlštejna, v kapli svatého Kříže, se nacházejí scény z Apokalypsy, a to ve výklenku západního okna. Na jižní straně výklenku je to „Klanění čtyřiaadvaceti starců Beránkovi“, na severní stěně

„Trůnící Bůh“.

Poté co návštěvník prošel v předchozí kapli očistou (purgatoriem), ocitá se v „Nebeském Jeruzalémě“ (Hierosolyma Coelestis), jak můžeme nejvýznamnější kapli Karlštejna nazvat: „Zdi jeho hradeb byly z jaspisu, město samo bylo z čistého zlata, tak čisté jako sklo. Základy městských hradeb byly ozdobeny drahokamy všech druhů: první základ byl z jaspisu, druhý ze safiru, třetí z chalcedonu, čtvrtý ze smaragdu, pátý ze sardonyxu, šestý z karneolu, sedmý z chrysolitu, osmý z berylu, devátý z topasu, desátý z chrysoprasu, jedenáctý z hyacintu, dvanáctý z ametystu.“ (Zj 2 1,18—19)

Jmenované drahokamy visely uprostřed kaple zavěšeny na zlacených drátech volně v prostoru. Kaple byla osvětlována svíecemi podél stěn. Jejich zář se mísila ve dne s barevným světlem, které propouštěly okenní vitráže z křišťálů, ametystů a topasů. Světlo odrážela klenba, která je zcela pokryta zlatem, přesněji nesčetnými vypouklými zrcadélky z benátského skla, majícími zlacené fólie. Strop tak představuje nebeskou klenbu, na níž je znázorněno i slunce, měsíc představuje srpek vyvedený ve stříbře. „A to světlo nepotřebuje na osvětlování slunce ani měsíc, poněvadž velebnost Boží je osvítila, a jeho světlem je Beránek. I budou chodit v jeho světle národové a králové země přinesou do něho slávu svou a čest.“ (Zj 21, 23)

Dnes, na přelomu tisíciletí, je kaple Sv. Kříže opět přístupna veřejnosti. Snad i tento a následující příspěvek mohou pomoci vynahradiť to, co nám při prohlídce pravděpodobně nikdo neřekne.

Apokalyptické obrazy

KARIN FLEISCHEROVÁ

Co může být důvodem toho, že osobnost takového významu, jako byl král císař Karel IV., vyzdobí stěny svého útočiště, hradu Karlštejn a událostmi Apokalypsy? Základní kámen hradu Karlštejn položil arcibiskup Arnošt z Pardubic 10. 6. 1348. Datem svého založení tedy hrad patří do velké koncepce roku 1348, vedle založení university a Nového Města v Praze. Postaven byl podle ideje krále, 1367 byla úplně dokončena vnitřní výzdoba — to znamená, že celá koncepce hradu byla uskutečněna za Karlova života a svědčí o určitém záměru.

Dříve než se budeme věnovat obrazům Apokalypsy ve střední budově, podívejme se krátce na kompozici celého hradu. První, nižší a podlouhlá budova zastřešuje prostory obyčejného každodenního života — palác a purkrabství. Dvě další stavby ale věnoval Karel IV. jinému účelu. Když přecházíme do druhé budovy, najdeme zde kostel a meditační kapli krále, a dál vede cesta do nejvyšší věže s nejkrásnější a nejvznešenější kaplí Sv. Kříže, do které směl vstoupit jen vybraný okruh osob. Tato kaple byla cílem a zakončením cesty hradem a svou krásou korunovala význam celého objektu. Jaký je však rozdíl mezi interiérem obou kaplí — Panny Marie a svatého Kříže! Ta druhá vypovídá o tom, jak se shromažďují kolem oběti Krista ti, kteří ho následovali. Je to místo největší úcty, kde člověk mlčí a nechává k sobě mluvit tajemství světa. Kaple Panny Marie, kterou se teď budeme zabývat, je zcela jiná. Obklopují nás v ní obrazy z Apokalypsy. Nesou vlastní rukopis a myšlení krále, který s nimi žil stejně jako všichni, kteří v této kapli slavili bohoslužbu. On sám musel projít tímto prostorem zdobeným obrazy, když chtěl vstoupit do osobní malé meditační kaple, která s kaplí P. Marie sousedí. U vchodu na východní stěně jsou dvě pásma obrazů, ale pohled krále určitě dopadal na protější západní stěnu, kde k sobě přitahuje pohled zejména jedna nádherná postava: žena s dítětem, které se k ní tiskne v náručí. To je však až závěrečný obraz z velkého množství jiných, kterým se zde chceme věnovat.

Horní pásmo obrazů začíná událostmi z 9. kapitoly Apokalypsy, kde anděl rozvazuje ruce čtyřem zvláštním bytostem s hrubými tvářemi a — křídly. Nad andělem se vznášejí další andělé s pozounem, a následuje boj: Přijíždějí jezdcí na divokých

zvířatech, meče v rukách, shora jsou podporováni jinými bytostmi s křídly a s tvářemi plnými nízké radosti ze zabíjení. Lidé padají pod ranami mečů, další však stojí klidně a vzpřímeně — jim nemohou útočníci očividně uškodit. Následují události z 10. kapitoly: anděl, stojící na moři a na pevné zemi, který má kolem hlavy duhu, vedle něho klečí Jan Evangelista a přijímá z jeho ruky knihu, a na dalším obrazu poměří Jan chrám Boží — člověk, který koná podle pokynů vyšších bytostí. Stejně činí potom dva proroci (Apokalypsa kap. 11), kteří káží lidem, na ty však útočí velká zvířata a zabíjejí je. Mrtví lidé leží na náměstí a po třech dnech jsou vzati do duchovního světa. Nato zničí město zemětřesení, někteří lidé leží pohřbeni pod troskami — tím končí první pásmo obrazů. I když malíř charakterizuje velmi drasticky, přece vyvažují ušlechtilé osoby hrozivý dojem z jiných a pozorovatel cítí, že může svobodně vnímat.

Obrazy ve spodním druhém pásmu se vyvíjejí ještě dramatičtěji. Zase je zde anděl s pozounem — podle Apokalypsy je to sedm pozounů, vidíme chrám Boží a v něm Archu úmluvy, ze které vystupuje člověk. Následuje blesk a velké zemětřesení, které zničí všechno — a vedle najednou rodící žena. Obrazy jsou završeny velkým bojem, který vedou andělské kúry proti bytostem démonů — hrozné, odpuzující bytosti, ve kterých člověk může najít výraz všech nízkých, nelidských pudů.

Obrazy měly mít určitě také vliv na sebepoznání. Lidé tehdy ještě mnohem více žili v sepětí s dějinami Nového zákona a tušili jeho souvislosti se životem. A život ukazoval ve 14. století své temné stránky. Při povrchním pohledu to může vypadat tak, jako by Karel IV. sledoval tradice a postavil před věřící katastrofy jako

Boží tresty. To ale neodpovídá koncepci celé kaple a také to neodpovídá osobnosti krále, který do hradu vložil své krédo, které sice svědčí o úctě k duchovnímu světu, ale současně o velmi samostatném přístupu, nezávislém na oficiální víře.

Tady musíme odbočit a vzpomenout skutečnost, že Karel IV. napsal svůj životopis. V něm líčí různé události již od doby svého mládí, kdy měl hluboké zážitky bezprostřední duchovní blízkosti. Nejvíce to platí pro noční setkání v polospánku (takzvané „*zření z Terence*“), kdy mu byl ukázán osud vzdáleného příbuzného, který vedl výstřední nevázaný život. Karel ho viděl zahynout a toto vidění ho dovedlo k pochopení velkého významu života a k tomu, že se od té doby cítil být odpovědným před Bohem a před lidmi za život, který vedl. Jsou lidé, kteří zážitek blízkosti Ducha zase zapomínají, on však znovu a znovu zdůrazňuje ve svém životopisu vnitřní postoj — aktivně usilovat o poznání vyššího života a neztratit se ve velkých úkolech krále země a později císaře.

V kapli Panny Marie vidíme, že to nebylo jen myšlenkové gesto, ale i čin. Mezi východní a západní zdi, na zdi jižní, najdeme docela jiné obrazy: král přijímá dary jiných vladařů — ostatky, jak tenkrát bylo zvykem, uložené na konci místnosti pod kříž. Za touto zdi najdeme malou kapli, ve které pobýval sám, aby se mohl soustředit. Nejdůležitější zprávy dostával otvorem ve spodní části zdi, jinak ho nikdo nesměl rušit. Král zde čerpal sílu. A jak významně mu přitom Apokalypsa pomáhala, vidíme na západní stěně, kam nechal namalovat obrazy, které v textu Janova zjevení nacházíme před bitvou mezi anděly a demony. Karel IV. je pojal velice volně a osobně a nechal malovat na mohutném obrazu velkého červeného draka se sedmi hlavami — před ním utíká žena a ulétá mu na křídlech, a konečně obraz ženy, která stojí pod střechou chrámu, v náručí

nese dítě a je obklopena sluncem a chráněna křídly. (Zj 12)

Můžeme v tom vidět jednak víru ve vývoj lidstva, které je podrobena zkouškám, ale v těchto zkouškách může doufat v podporu z Ducha a v to, že nakonec nalezne cestu k cíli. Střední budova, před přechodem do kaple Sv. Kříže, měla působit na člověka obrazy Apokalypsy, které připomínají, že život na zemi není idylická záležitost a že záleží na tom, jak se člověk k němu postaví. Dnes tyto obrazy nejsou lehce přístupné, jejich význam si musíme často teprve dešifrovat. To, co dříve lidé v obrazech prožívali, má dnes více charakter myšlenek. Dvacáté století, jež někteří dnešní filosofové nazvali vůbec nejtěžším stoletím, které lidstvo doposud zažilo, přineslo bezprostřední zážitky krutosti i statečnosti a pro mnoho lidí slovo „peklo“ přestalo být jen metaforou — zažili ho skutečně, ale zůstali v něm přesto lidmi...

V tomto moderním světě nabývá zcela nového významu to, že zde v Čechách žil a působil císař, který považoval pěstování vnitřních sil za stejně důležité jako vládní záležitosti a který ukázal, že velká vnější moc a morálka se nevyklučují. Vedle velkých událostí roku 1348, založení pražské university a Nového Města se všemi novými možnostmi, které to přineslo, nesměl chybět také třetí počín — založení hradu Karlštejna, kde bylo možno soustředit se na jiné stránky života a zabývat se myšlenkami o smyslu lidského života. Ne každá země má krále s takovými velkými impulsy a s takovou upřímnou úctou k realitě duchovního života. Není v tom také závazek pro ty, kteří zde žijí a působí nyní?

TOMÁŠ BONĚK

je farářem Obce křesťanů ve Windhoeku v Namíbii.

KAREL DOLISTA

pracuje jako průvodce (dříve mj. na Karlštejně).

KARIN FLEISCHEROVÁ

je faraškou Obce křesťanů v Berlíně.

MILAN M. HORÁK

je farářem Obce křesťanů v Praze a členem redakční rady sborníku Okruh a střed.

GÉRARD KLOCKENBRING

je knězem Obce křesťanů. Nyní jako důchodce žije v Paříži.

FRANK PESCHEL

je farářem Obce křesťanů v Praze. Jako člen redakční rady se podílí na přípravě sborníku Okruh a střed.

HANS-WERNER SCHROEDER

je knězem Obce křesťanů ve Stuttgartu. Donedávna vykonával funkci vyššího duchovního správce a měl na starosti kněžské vzdělávání, nyní v důchodu.

RUDOLF STEINER (1861-1925)

zakladatel antroposofie.

OBEC KŘESTANŮ,

vydavatel sborníku Okruh a střed, byla založena roku 1922. Podnětem k jejímu vzniku byla otázka, zda a jak je možno v dnešní době strojů, informací a praktikovaného materialismu dojít skutečné obnovy náboženského života. S žádostí o pomoc se skupina zakladatelů Obce křesťanů obrátila na Rudolfa Steinera, vůdčí osobnost antroposofického hnutí. Ten pomohl vytvořit první pilíř Obce křesťanů — srozumitelnou a moderní podobu křesťanského kultu, otevírající cestu konkrétnímu náboženskému prožitku. Druhým pilířem se stala úplná svoboda učení spojená se snahou o nezkalené poznání Ducha, třetím pak důraz na vědomé konání a osobní odpovědnost každého člověka. Obec křesťanů dnes působí v mnoha zemích světa, na české půdě od roku 1925.

<http://mujweb.cz/spolecnostjobecj>